

Čuljak, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:828531>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Marija Čuljak

Bruno Bušić

Diplomski rad

Mentor: doc.dr.sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2014.

SAŽETAK

Glavna su okosnica ovoga rada događaji i djelatnosti koji su obilježili život Brune Bušića. Iako je Bruno Bušić ostao zapamćen kao najpoznatiji hrvatski emigrant 60-ih i 70-ih godina, javnosti je manje poznat po aktivnostima koje je obavljao za svoga kratkoga života. Bruno Bušić je tijekom školovanja isticao kako se želi posvetiti isključivo književnom radu, kojim se počeo baviti još kao osnovnoškolac. No njegov je život obilježila borba za slobodnu Hrvatsku te je već kao sedamnaestogodišnjak potpao pod stalni nadzor UDB-e, pod kojim je bio sve do svoje smrti. Osim što prikazuje političke događaje 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća i Bušićevu ulogu u njima, ovaj rad pobliže oslikava obiteljski život i školovanje Brune Bušića, te same početke njegova nacionalnog otpora, djelatnost u organizaciji *Tiho* i zapošljavanje u Institutu za historiju radničkog pokreta. Uslijed konstantnog nadzora UDB-e i zatvorskih prijetnji, Bušić prvi put odlazi u emigraciju. Bio je to početak njegova emigrantskog života, obilježenog čestim povratcima u domovinu te ponovnim bijegom u neka europska središta. Najveći je progon doživio nakon sloma *hrvatskog proljeća*, koji je uzrokovan njegovom publicističkom djelatnošću u *Hrvatskom tjedniku*. Sve učestaliji progoni i provedeni dani u, tada najzloglasnijoj, kaznionici Stara Gradiška nagnali su Bušića na ponovni odlazak u emigraciju. U emigraciji se posvetio znanstvenom radovu, druženju s intelektualcima te obilasku hrvatskih emigranata diljem Europe. Ustrajan u svojoj težnji da ostvari slobodnu i samostalnu državu Hrvatsku, postao je član Hrvatskog narodnog vijeća. Kako je Bušić postajao sve ustrajniiji u težnji za slobodom svoje domovine, tako je UDB-a činila sve kako bi Bušića zaustavila u njegovim naumima. Uslijed toga Bušić je završio tragično, ubijen je u Parizu, 16. listopada 1978. godine.

Ključne riječi: Bruno Bušić, UDB-a, emigracija, publicističko djelovanje, političko djelovanje

UVOD

Bruno Bušić zasigurno je jedna od važnijih osoba koja je obilježila 20. stoljeće. Njegova je emigrantska djelatnost ostala zapamćena i nakon više od tri desetljeća. Iako poznat po svojim težnjama za slobodnom Hrvatskom, Bušić je bio i publicistički vrlo aktivan. Cilj je ovoga rada u prvom redu iznijeti sve poznate činjenice o njegovom životnom putu i djelovanju, odnosno onome čemu je posvetio svoj život - bezgraničnoj borbi za slobodu njegove domovine Hrvatske.

U prvom su poglavlju ukratko opisani djetinjstvo i školovanje Brune Bušića. Budući da nikada nije skrivao svoje mišljenje o vladajućem režimu, već je kao srednjoškolac došao pod nadzor UDB-e. Bušić je nakon završene srednje škole upisao studij u Zagrebu.

Drugo je pak poglavlje posvećeno Bušićevu književnom talentu, nezanemarivoj činjenici iz njegove biografije. Uslijed političkih prilika i progona, Bušićevo književno stvaralaštvo nikako nije imalo prilike za razvoj. No to nije značilo prestanak Bušićeva pisanja, u emigraciji se posvetio suradnji u brojnim emigrantskim časopisima.

Po završetku studija Bušić se zapošljava u Institutu za historiju radničkog pokreta, na čelu kojega je bio Franjo Tuđman. Upravo se o tome i govori u trećem poglavlju. Početkom kolovoza 1965. godine, Bušić je uhićen zbog čitanja novina i časopisa objavljenih u hrvatskoj emigraciji. Cijeli se slučaj smirio Bušićevim puštanjem na slobodu i nastavkom rada u Institutu.

Kazneni je postupak ponovno pokrenut te se nakon izrečene presude Bušić odlučuje na prvi odlazak u emigraciju. Cijeli je boravak u Austriji te povratak u domovinu opisan u četvrtom poglavlju. Bezgranično je povjerenje, koje je Franjo Tuđman imao u Bušića, jedan od uzroka njegova povratka u domovinu. Nakon riješenih sporova, Bruno Bušić je nastavio rad u Institutu, gdje je imao uvid u važne partijske i druge dokumente iz ratnog i poslijeratnog razdoblja.

Ubrzo je Bruno Bušić prestao s radom u Institutu što je bio povod ponovnom odlasku u emigraciju, točnije u Francusku. U travnju 1971. odlučuje se na povratak u domovinu, u kojoj se u zraku osjeća nacionalno-politički pokret koji je ubrzo uslijedio.

Prethodno opisano, peto poglavlje, svojevrsni je uvod u, moglo bi se reći, središnji dio ovoga rada. Naime, u šestom su poglavlju opisani događaji koji su obilježili nacionalno politički pokret, *hrvatsko proljeće* te Bušićevu djelatnost u to vrijeme. Njegova se djelatnost u to vrijeme najviše očitovala kroz *Hrvatski tjednik*. Smatra se kako je imao i velike zasluge u tadašnjem studentskom pokretu. Posljedica Bušićeve djelatnosti za vrijeme *hrvatskoga proljeća* jest njegovo uhićenje, u prosincu 1971. godine. Bušić je priveden u zloglasni zatvor u Staroj Gradiški.

Po izlasku iz zatvora, u prosincu 1973. godine, Bušić ponovno odlazi izvan domovine. U emigraciji se, kao i do tada, posvetio djelatnosti u brojnim emigrantskim časopisima, ali i održavanju veza s Hrvatima izvan domovine. Osobito treba istaknuti prijateljstvo s bračnim parom Julienne i Zvonkom Bušićem iz SAD-a.

Nakon sloma *hrvatskog proljeća*, ujedinjena i organizirana emigracija ponovno se pokreće u borbi za obnovu hrvatske državnosti. Osnovano je Hrvatsko narodno vijeće, kojemu je glavni zadatak bio djelatno pomagati hrvatski narod svim sredstvima i načinima u njegovu nastojanju da ostvari slobodnu i samostalnu državu Hrvatsku.

Posljednje je dane Bušić provodio u mnogim europskim središtima, uglavnom predan publicističkom radu. Bruno Bušić ubijen je 16. listopada 1978. godine, u najboljim stvaralačkim godinama. Za njegovu smrt do danas nitko nije kažnjen. Pokopan je u Parizu, ali su njegovi posmrtni ostaci preneseni i pokopani, na 21. obljetnicu njegova ubojstva, 16. listopada 1999. godine, na zagrebačkom Mirogoju.

SADRŽAJ

1. DJETINJSTVO I ŠKOLOVANJE BRUNE BUŠIĆA.....	7
1.1. Počeci nadzora Uprave državne bezbjednosti (UDB-e).....	7
1.2. Sudionik organizacije <i>Tiho</i>	10
1.3. Isključenje iz gimnazije u Imotskom.....	12
1.4. Studij u Zagrebu	14
2. KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO BRUNE BUŠIĆA.....	15
3. ZAPOŠLJAVANJE BRUNE BUŠIĆA U INSTITUTU ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA	17
4. PRVI BUŠIĆEV ODLAZAK U INOZEMSTVO	20
5. ODLAZAK BRUNE BUŠIĆA U FRANCUSKU	22
6. BUŠIĆEVA DJELATNOST ZA VRIJEME <i>HRVATSKOG PROLJEĆA</i>	24
6.1. Suradnik i urednik Hrvatskog tjednika.....	26
6.2. Aktivnosti u studentskom pokretu.....	28
7. UHIĆENJE BRUNE BUŠIĆA NAKON SLOMA <i>HRVATSKOGA PROLJEĆA</i>	30
8. POSLJEDNJI BUŠIĆEV ODLAZAK U EMIGRACIJU.....	34
8.1. Prijateljstvo s Julienne i Zvonkom Bušić	35
8.2. Intervjui uglednih Hrvata	37
9. DJELATNOST BRUNE BUŠIĆA U HRVATSKOM NARODNOM VIJEĆU	39
10. BUŠIĆEVI POSLJEDNJI DANI.....	42
11. UBOJSTVO BRUNE BUŠIĆA.....	43

11.1. Prijenos i pokop Bušićevih posmrtnih ostataka na zagrebačkom Mirogoju	45
12. ZAKLJUČAK	46
13. POPIS LITERATURE	47

1. DJETINJSTVO I ŠKOLOVANJE BRUNE BUŠIĆA

Bruno Ante Bušić rođen je 6. listopada 1939. godine u selu Vinjanima Donjima kraj Imotskog, u zaseoku Bušića Draga, kao sin Josipa (Joze), pravnika i sudsko-odvjetničkog službenika, i Ane rođene Petric, podrijetlom iz hercegovačkih Vinjana, kraj Posušja.¹ Bruno Bušić, kako potvrđuje njegov krsni list, kršten je imenom Bruno Ante, iako je javnosti poznatiji samo jedni imenom, Bruno.²

Već kao četverogodišnjak, Bruno je ostao bez majke te su on i brat Miroslav ostali sami s ocem. No ubrzo ih, zbog boljih uvjeta života, k sebi primaju ujaci, majčina braća Mijo i Jakov Petric, u hercegovačke Vinjane. Bruno je kod ujaka proveo oko godinu dana, a potom odlazi kod bake Janje (Đerekuše) u Hercegovinu.³ Ubrzo se vraća u svoj zavičaj te 1946. godine počinje pohađati osnovnu školu u svojim Vinjanima Donjim.

Osnovnoškolsko obrazovanje završio je 1950. godine te nižu gimnaziju upisuje u Imotskom. Iako je imao govornu manu, Bušić je tijekom osmogodišnjeg školovanja bio vrlo dobar i odličan učenik.⁴ Kao što je prethodno spomenuto, Bušić je imao poteškoća pri izgovaranju te mu otac predlaže da upiše školu u kojoj mu govorna mana neće stvarati poteškoće. Tako se Bušić, 1954. godine, upisuje u Srednju šumarsku školu u Karlovcu, no već se nakon nekoliko dana ispisuje te školovanje nastavlja u gimnaziji u Imotskom.⁵

1.1. Počeci nadzora Uprave državne bezbjednosti (UDB-e)

Bruno Bušić u svome članku *Odnos UDB-e prema Hrvatima* navodi kako je UDB-a koristila svoju moć, snagu i ugled drugih državnih i društvenih institucija te na taj način podržavala nezdrave društvene pojave, nemilosrdno progoneći svakoga tko bi na njih upozorio ili im se pokušao suprotstaviti.⁶ Prema podacima Mladena Schwartza, Bruno Bušić progonjen je od 1955. godine. Već je kao šesnaestogodišnjak dvaput uhićen zbog sudjelovanja na tajnim

¹ Anđelko Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, Školska knjiga, Zagreb 2010., str. 15.

² Bruno Bušić, *Jedino Hrvatska!, I. svezak*, Fram-Ziral, Mostar – Zagreb 2005., str. 13.

³ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 15-16.

⁴ Mladen Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, IuvenaliS SamizdaT, Zagreb 2012., str. 22.

⁵ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 18.

⁶ Bruno Bušić, *Odnos UDB-e prema Hrvatima*, *Forum*, Zagreb, 1996., No.35 Vol.68, str. 420.

sastancima te zbog uporabe zabranjene lektire. Riječ je, između ostalih, o knjigama Dobrice Ćosića *Slučaj Andrije Hebranga* i Svetozara Pribičevića *Diktatura kralja Aleksandra*.⁷

Godine 1956. zbio se događaj koji će obilježiti Bušićevo obrazovanje te pobuditi još jači interes UDB-e za njega. Uzrok je bila nepotpisana školska zadaća preko koje su nastavnici u imotskoj gimnaziji provodili anketu među učenicima. Pozornost nastavnika privuklo je nekoliko odgovora u jednoj zadaći te su slučaj odlučili predati UDB-i.⁸ Pitanja su se odnosila na životne uvjete učenika, školski program, no u neka su pitanja vrlo promišljeno i lukavo uvrštena u anketu, kao npr.: *6. Vjeruješ li u Boga?*, *10. Što ti se čini je li bolji stari sustav ili današnji?*⁹ Bušićevi odgovori, koji su zabrinuli nastavnike i zbog kojih su predani UDB-i, glasili su ovako:¹⁰

6. Vjeruješ li u Boga?

*U Boga vjerujem. Još dok sam bio malen pohađao sam satove vjeronauka i slijepo sam vjerovao u ono što mi je govorio fratar i stariji od mene. Poslije sam ipak počeo sumnjati, jer su mi učitelj i profesori iznosili onda za mene nepobitne dokaze, kojima se nisam mogao suprotstaviti. Počeo sam u svome vjerovanju padati sve niže i niže, a to su ubrzali i 'grijesi'. Bojao sam se pakla i volio sam da nema drugoga svijeta i Boga. Što sam više grijesio manje sam vjerovao u Boga i više upadao u grijeh. No opet se javila bojazan, da Bog postoji. Više nisam vjerovao ni fratrima ni profesorima. Tražio sam istinu u knjigama, kako u knjigama za vjeru tako i u knjigama protiv vjere. Potpuno cjelovitu istinu nisam našao, a još sam u traženju, ali ipak sam se uvjerio da Bog postoji.*¹¹

10. Što ti se čini je li bolji stari sustav ili današnji?

Naravno, da sustav stare Jugoslavije nije bio dobar, ali isto tako ni današnji sustav ne valja iako je nešto bolji. Za vrijeme stare Jugoslavije bilo je dosta gladnih, žednih, bosih, golih, ali ima ih i danas iako u manjem broju. Međutim svakim danom raste sve to veći broj nezaposlenih. Stara Jugoslavija je zato dopuštala veću slobodu mišljenja, dočim sada novi sustav je skućio slobodno izricanje misli i guši svaku klicu narodnosti.

⁷ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 22.

⁸ Bože Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva, Zagreb 2001., str. 407 – 408.

⁹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 26.

¹⁰ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 407.

¹¹ Isto, str. 407.

Narodna Republika Bosna i Hercegovina nije dodijeljena Hrvatskoj iako Hrvatska ima na nju svoja predavna prava, a to bi morala Srbija svakako priznati. Kako je Srbija priključena Vojvodini i Kosovo-Metohijska oblast, tako bi i Hrvatskoj morala biti priključena Bosna i Hercegovina. No osim toga Srbi vode propagandu u Bosni Hercegovini, te šalju svoje učitelje i profesore među Hrvate, koji vrše posrbljivanje na više načina. Srpski tisak također nastoji što više prodrijeti u područje Bosne i Hercegovine.

Mislim da nije potrebno spominjati masovno ubijanje zarobljenika za vrijeme rata i u razdoblju poslije rata i ostala nasilja.

Zakon je postavljen na temelju: Jednakost, ravnopravnost i slobodi vjere. To se u stvarnosti ne odražava nigdje nego na papiru.

Slobode vjere nema, ravnopravnosti također, a o jednakosti da i ne govorimo. Dok se Tito voza po Indiji, Velikoj Britaniji itd. teški fizički radnik nije u mogućnosti kupiti obični bicikl. Dok Titova žena Jovanka kupuje vile po inozemstvu, seljak, radnik i službenik ne mogu dobiti jednu sobu gdje bi se smjestili. To se zove jednakost? Titova žena sigurno nije zaposlena pa odakle njoj novac? Ja Tita smatram običnim diktatorom i drugim Cromwelom za kojega je Marx rekao: 'Oliver Cromwel – Robespyer Engleske revolucije kasnije je postao njezinim Napoleonom'.

U novom sustavu ima mnogo dubokih rupa, koje bi trebalo što prije zatrpati, ako se ne želi nova revolucija koja bi ih zatrpala leševima. Te se rupe mogu jedino zatrpati ako se dade sloboda tiska, koji bi upozorio na njih.¹²

Dokaz kako je original Bušićevih odgovora predan UDB-i, jest dopis Ivana Šodana, tadašnjeg šefa Ispostave unutrašnjih poslova u Imotskom, kojim je obavijestio o *slobodnim odgovorima jednog đaka iz imotske gimnazije koje je dao pismenim putem na postavljena pitanja*. U dopisu je navedeno kako je provjeravanjem otkriveno da ja autor tih odgovora *Bušić Bruno, sin Josipa, iz Vinjana Donjih, učenik VII. razreda gimnazije* i kako se *po ovom slučaju, a tako i iz niza drugih momenata dade zaključiti da neprijatelj ima priličnog utjecaja na gimnaziji u Imotskom, pa i kako se to naročito zapaža u višim razredima*. Tomu je dodano: *Obzirom na ovu činjenicu mi smo odlučili prikupiti sve osnovne podatke i napraviti plan za aktivnu razradu*. Uz dopis su priložene Bušićevi rukopisni i pisaćim strojem prepisani anketni odgovori.¹³

¹² B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 407-408.

¹³ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, 1. svezak, str. 23.

Zbog iznošenja svojih vjerskih i političkih gledišta, Bruno Bušić, izuzme li se razgovor s razrednikom, nije odmah imao većih neugodnosti i problema. No idućih će godina, Bušić i njegovi kolege, postati predmet UDB-ina sustavnog praćenja.¹⁴

1.2. Sudionik organizacije *Tiho*

Iako Bruno Bušić na vlastitoj koži nije osjetio značajnije posljedice zbog dopisa poslanog 1. lipnja 1956. godine, već će od sljedeće godine biti pod budnim okom UDB-e. Naime, u ožujku 1957. godine UDB-a dolazi do saznanja kako pojedini imotski gimnazijalci, u suradnji s nekoliko gimnazijalaca u Lištici, u Hercegovini, rade na osnivanju Tajne organizacije hrvatske inteligencije, kraće zvanj *Tiho*.¹⁵

Ideja o stvaranju tajne organizacije *Tiho* potekla je od učenika gimnazije u Lištici, Radoslava Marića. Marić je početkom 1957. godine svoju ideju iznio prijatelju Kruni Galiću, koji je također bio učenik imotske gimnazije. Prihvatanjem ideje, učenici su se dogovorili kako će raditi na širenju organizacije, svaki u svojoj sredini.¹⁶ Jasno je da UDB-a od samih početaka prati razvoj organizacije. Podaci govore kako je UDB-a inicirala, i od samih početaka podržavala, ideju o stvaranju tajne hrvatske organizacije i to sve kako bi što uspješnije kontrolirala hrvatsku mladež. Pojedince su prisiljavali na suradnju, a one koji su se protivili vladajućem sistemu, sustavno su progonili i onemogućavali bilo kakav pokušaj obrazovnog ili pak životnog napretka. UDB-a je od samoga početka redovito obavještavana o radu novonastale organizacije. Tako je, primjerice, već 22. ožujka 1957. godine, šef Ispostave unutrašnjih poslova u Imotskom, Ivan Erceg, izvijestio Državnu bezbjednost Sekretarijata unutrašnjih poslova kotara Makarska dopisom da *u imotskoj gimnaziji postoji jedan broj đaka, koji bi ponekad i negativnije istupali, da je ova pojava u zadnje vrijeme počela... dolaziti još više do izražaja, tako da se, prema dobivenim signalima, vrlo vjerojatno može pretpostavljati da su čak i organizirani u jednu od ustaških organizacija*. Nadalje se navodi kako su ih posjetili *drugovi iz SUP-a Mostar – drug Lovro Kovačević, Granić i šef otsjeka Državne bezbjednosti* te prenijeli informaciju kako na njihovu području postoji, kako kažu, *jedna ustaška organizacija*, njezin je član učenik sedmog razreda imotske gimnazije, Kruno Galić, a *uz njega ima još oko 20 omladinaca*. Spomenuta je brojka sudionika dakako uveličana, jer je u dopisu nabrojano svega šest imena, i to

¹⁴ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 30.

¹⁵ Isto, str. 30.

¹⁶ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 24.

redom: Ante Rebić Nikolin, Marijan Rebić Rajkin, student Marijan Rudež, prošlogodišnji đak imotske gimnazije, student Vice Vukojević i učenici Kruno Galić i Bruno Bušić. O Bušiću je rečeno sljedeće: *Ovaj posljednji je prilikom sastava jedne slobodne zadaće 1956. godine napao društveno uređenje u našoj zemlji, kako nema demokracije, ravnopravnosti ni slobode vjeroispovijesti.*¹⁷

U proljeće 1957. godine u imotskoj se gimnaziji zbližila skupina učenika koja nije krila nezadovoljstvo političkim položajem hrvatskoga naroda u jugoslavenskoj državnoj zajednici: Andrija Biočić, Mate Babić, Bruno Bušić, Ivan Gabelica te Florijan i Kruno Galić. Hrvatska povijest i prošlost, stradanja hrvatskog naroda u monarhističkoj Jugoslaviji, tijekom i nakon Drugog svjetskog rata, nepravedni postupci pojedinih nositelja mjesnih vlasti, zapostavljanje hrvatske književnosti i hrvatskog književnog jezika nakon Novosadskog dogovora 1954. godine, zagovaranje Boranićeva *Pravopisa hrvatskog ili srpskog jezika* te općenita težnja za slobodnom hrvatskom državom najčešće su teme o kojima su imotski gimnazijalci razgovarali na svojim susretima.¹⁸ Cilj organizacije *Tiho* vidljiv je iz početnih rečenica programa organizacije: *Tiho je organizacija hrvatskih intelektualaca koja okuplja napredno raspoložene Hrvate u borbi protiv komunizma. Njegov glavni cilj je borba za slobodu, ravnopravnost i stvaranje slobodne Hrvatske na demokratskim principima.*¹⁹

UDB-a je budnim okom pratila kretanja članova organizacije *Tiho*. U praćenju su uvelike pomagali suradnici, pa je tako njihov suradnik Hrabri, također imotski gimnazijalac, 28. svibnja 1957., podnio izvještaj o nekim učenicima i profesorima imotske gimnazije. Tako je, između ostalog, o Bruni Bušiću napisao sljedeće: *Đak VII. razreda. Vrlo bistar i nadaren književnički. Inače vrlo šutljiv jer slabo izgovara, uvijek je sam, bez iskustva.* Vrlo je sličan izvještaj UDB-i podnio i suradnik Ilija. Imotski su gimnazijalci, među kojima i Bruno Bušić, bili privedeni i na saslušanje.²⁰

Ubrzo je po zapovijedi UDB-e iz Zagreba i UDB-e iz Mostara odlučeno kako treba prekinuti rad organizacije *Tiho* u Imotskom i Lištici. Pa su tako djelatnici UDB-e Vitasović, Šodan, Kursar, Erceg, Roso i Božilković u Makarskoj stvorili *Plan rada* za obradu svih sumnjivih u Imotskom. Skupini sumnjivih pripadali pripadao je dakako i Bruno Bušić. O sumnjivima je trebalo prikupiti razne podatke, pa su tako, između ostaloga, bili potrebni

¹⁷ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 33-34.

¹⁸ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 25.

¹⁹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 38.

²⁰ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 28.

Bušićevi osobni podaci, podaci o njegovoj rodbini, sredini u kojoj se kreće, ljubavnim vezama, prijateljima, znancima, a zanimali su ih i anketni odgovori o kojima je prethodno bilo riječi. Izvršavajući odredbe *Plana rada*, pripadnici UDB-e priveli su članove organizacije. Važno je napomenuti kako su gimnazijalci odmah priznali da su bili članovi organizacije. Iz dostupne je dokumentacije vidljivo kako je UDB-a u svakom trenutku nastojala gimnazijalce, članove organizacije *Tiho*, prikazati kao neprijatelje, pripisujući im određene krivice kojima nikada nije bilo nikakvoga traga. Početkom listopada 1957. Bušić je uhićen i priveden u prostorije imotske UDB-e. Kao razlog uhićenja navodi se Bušićev nedolazak na UDB-ine zakazane sastanke, što je Bruno Bušić obrazložio sljedećim rečenicama: *Nisam htio dolaziti jer ne mislim biti špijun. Ne želim prisluškivati bilo čije razgovore, a to je uostalom i nemoralno. Nisam neprijatelj države..., ali ne želim ni biti špijun i održavati tajne sastanke u bilo kojem pogledu, i to neću i za to mi ne možete ništa.*²¹ UDB-a je o razgovoru s Bušićem zabilježila sljedeće: *Jednom riječi bio je toliko drzak da se sa njime uopšte nije moglo razgovarati. Uvijek je ponavljao da po zakonu o krivičnom postupku nije dužan da se odazove na usmeni poziv, a ni da je dužan odgovarati na postavljena mu pitanja. Kad sam mu na kraju rekao da mi imamo i drugog lijeka za ovakve, odgovorio je: Radite što Vas je volja. Sva moja nastojanja u početku samog razgovora da bi se sa njime razgovor odvijao u mirnoj atmosferi bila su uzaludna, jer je na svako moje pitanje odgovarao drsko (pošto slabo govori, te je odgovore pisao na papiru). Sa njime se neće ništa postići jer je okorjeli neprijatelj; iako je mlad, sumnjam da će biti popravljiv. Za njega imamo materijala i smatram da bi ga trebalo krivično goniti, ako ništa drugo, onda ga protjerati iz gimnazije.*²²

Bruno Bušić i njegovi kolege odbijali su bilo kakvu suradnju s UDB-om te su njihovi suradnici, između ostalog, zabilježili kako imotski gimnazijalci odlaze na vjeronauk. Sve su to bili samo povodi za UDB-in korak koji je uslijedio.²³

1.3. Isključenje iz gimnazije u Imotskom

Na reakciju se nije dugo čekalo te je, 9. studenog 1957., Ispostava Uprave državne bezbjednosti u Imotskom, pozvala na razgovor direktora imotske gimnazije, Nedjeljka Kujundžića. Upoznali su ga s postojanjem ilegalne organizacije *Tiho* u koju su uključeni imotski

²¹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 42-43.

²² B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 30.

²³ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 46.

gimnazijalci. Kujundžiću je predana i pisana informacija u kojoj se navodi: *kako bi mogli poduzeti shodne mjere u cilju očuvanja pravilnog socijalističkog odgoja školske omladine*. Nakon niza održanih sastanaka u školi, zatraženo je da se Mate Babić, Bruno Bušić, Ivan Gabelica i Kruno Galić kazne najoštrijom kaznom, odnosno trajnom zabranom školovanja u svim srednjim školama na području Narodne Republike Hrvatske. To je dakako značilo i isključenje iz svih srednjih škola. Odluka je pročitana 13. studenoga, a već su sljedećeg dana kažnjenima uručena rješenja.²⁴

Kažnjeni su učenici, 20. studenoga, uložili žalbu Savjetu za prosvjetu NRH u Zagrebu na rješenja kojima im je onemogućeno daljnje školovanje. U žalbi su istaknuli kako uopće nisu saslušani te da je do osnivanja organizacije *Tiho* došlo na prijedlog Frane Peškure (poznat kao Udbin sudionik *Voda*). Budući da ni nakon dva mjeseca nisu primili nikakvo rješenje, učenici su najavili pokretanje upravnog spora. No međutim, njihov je predmet ustupljen Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora kotara Makarska koji je žalbu proglasio neosnovanom. Rješenje je i dalje ostalo na snazi.²⁵

Nakon što su poduzeli sve da se mladići isključe iz škole, UDB-a je i dalje pratila svaki njihov korak. Važno je napomenuti i činjenicu kako je UDB-a stvorila svoje suradnike i među imotskim gimnazijalcima. Tako je *Merkur*, jedan od Bušićevih gimnazijskih kolega, bio UDB-in suradnik. *Merkur* se kretao u društvu Babića, Bušića, Gabelice i Galića, sve kako bi saznao UDB-i zanimljive informacije. Osim *Merkura*, treba spomenuti i *Acu*, *Majca*, *Madrida* i mnoge druge UDB-ine sudionike koji su se konstantno kretali u blizini osuđenih učenika te UDB-i podnosili vrlo detaljan izvještaj o njihovoj svakodnevnicu, kretanjima, sastancima i svemu ostalom što je UDB-u tog trenutka zanimalo.²⁶

U listopadu 1958. godine tužba je uvažena. No stvari su ponovno krenule nizbrdo te je 23. ožujka 1959. ponovno pokrenut disciplinski postupak protiv Mate Babića, Brune Bušića, Ivana Gabelice i Krune Galića. Već je 25. travnja 1959. podnesena kaznena prijava protiv navedene četvorice učenika te njihovih kolega Andrije Biočića, Florijana Galića, Mire Grizelja i Dinka Jonjića. Odluka o uhićenju Brune Bušića donesena je 7. svibnja 1959. godine. Iz raspoloživih je dokumenata vidljivo kako je nakon nekoliko ispitivanja Bruno Bušić 28. svibnja 1959. godine pušten iz zatvora u Makarskoj.²⁷

²⁴ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 22.

²⁵ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 33.

²⁶ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 49.

²⁷ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 38-39.

Puštanje iz zatvora posljedica je odluke Vrhovnog suda koji je poništio sve odluke o isključenju učenika iz gimnazije u Imotskom i o zabrani školovanja. Budući da je Vrhovni sud Hrvatske poništio odluku kojom je Bušiću zabranjen nastavak školovanja, Bruno Bušić u jesen 1959. godine upisuje četvrti razred gimnazije u Splitu. Tako je 16. svibnja 1960. i završio navedeni razred s vrlo dobrim uspjehom. Isti je, vrlo dobar, uspjeh ostvario i iz ispita zrelosti koji je polagao od 7. do 23. lipnja 1960. godine. Nakon donesene odluke i završene škole, za Brunu Bušića nastupili su bolji dani, odnosno, mogao je nastaviti mirniji život. Ili je barem tako mislio.²⁸

1.4. Studij u Zagrebu

Godine 1960. Bušić je rodni zavičaj zamijenio Zagrebom. Na zagrebačkom je Filozofskom fakultetu upisao studij filozofije i francuskog jezika. Već nakon mjesec dana, ponovno je poslušao očev savjet, ispisao se te upisao Ekonomski fakultet, također u Zagrebu. Diplomirao je 1964. godine diplomski radom *Moral i socijalizam*.²⁹

Iako je Vrhovni sud poništio odluku, a Bušić nastavio školovanje, UDB-a je i dalje budno pratila svaki njegov korak. Tako se, samo nekoliko mjeseci nakon puštanja iz makarskog zatvora, Bušić spominje u jednom UDB-inom nepotpisanom elaboratu. U posebnoj napomeni naznačeno kako su imotskim gimnazijalcima za zadatak davani slobodni sastavi, sve kako bi se saznalo njihovo političko mišljenje. U napomeni je o Brunu Bušiću istaknuto sljedeće: *Tako je Bruno Bušić pisao o tome kako u zemlji nema slobode, kako se zapostavljaju naprednije ideje, kako se jače intelektualnim đacima ne omogućava razvoj itd.* Početkom 1961. godine jedan je UDB-in djelatnik zabilježio kako se Bruno Bušić nalazi u Zagrebu, istaknuvši imena ljudi s kojima se Bušić druži te koji fakultet pohađa. Iako je i tijekom fakultetskog obrazovanja bio pod UDB-inim budnim okom, Bušić je studentske dane, osim odlazaka na predavanja i ispite, provodio obilazeći različite kulturne manifestacije. Slobodno je vrijeme odvajao za knjige različitih tematika, od povijesnih, političkih do poznatih književnih klasika.³⁰

²⁸ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 40.

²⁹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 72.

³⁰ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 40-41.

2. KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO BRUNE BUŠIĆA

Bruno Bušić rođen je i odrastao u tradicionalno patrijarhalnoj hrvatskoj sredini. U toj su se sredini osobito cijenile pjesme o Senjanima, harambašama, hajducima i općenito o junacima iz Kačićeve pjesmarice. Bile su to teme koje su se svakodnevno slušale te se po njima taj narod i identificirao. Da je Bruno Bušić odrastao upravo u takvoj sredini, vidljivo je iz njegovih književnih djela. Spoznaje o prošlosti svoga kraja i naroda Bušić je, osim iz usmene predaje, crpio i iz literature koja je njegovu narodu bila omiljena: iz Kačićeva *Razgovora ugodnoga naroda slovinskog*, Kutlešine pjesmarice *Junačke narodne pjesme iz Imotske krajine* te iz Ujevićeve monografije *Imotske krajine*.³¹

Bruno Bušić je tijekom školovanja isticao kako se želi posvetiti isključivo književnom radu.³² Književnim se stvaralaštvom Bruno vrlo rano počeo baviti, već kao učenik četvrtog razreda osnovne škole. Kao trinaestogodišnjak objavio je u časopisu *Pionir* i svoju prvu pripovijetku, *Kako su se Bušići borili protiv Turaka*.³³ Bruno Bušić u toj je priči posegnuo za temom iz prošlosti svoga roda, u središtu radnje su Bušići, odnosno poznati harambaša Roša.³⁴ Naime, riječ je o poznatom hajdučkom harambaši, pravoga imena Ivan Bušić. Jedan od najpoznatijih hrvatskih hajduka svojim je junaštvom ušao u usmenu i pisanu književnost.³⁵ Bruno Bušić je upravo po ovome povijesnom velikanu često među kolegama zvan Roša.³⁶

I godina 1954. svakako je obogaćena Bušićevim književnim prvijencima. Navedene su se godine u zagrebačkom srednjoškolskom časopisu *Polet* i splitskom omladinskom časopisu *Vidik* pojavile Bušićeve novele. Potpisivao ih je kao Ante Bušić, jer je, kako sam na samome početku istaknula, kršten kao Ante Bruno. Spomenutim je imenom potpisivao svoja djela sve do 1957. godine. Već je sljedeće godine dobio *Poletovu* nagradu za prozu koja je objavljena u istoimenom časopisu.³⁷

Iste je godine, u časopisu *Vidik*, objavio i ulomak pripovijetke *Sa Šušom i Topanom*. Tijekom pedesetih godina Bušić je objavio još neke pripovijetke koje su tematikom vezane za

³¹ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 19-20.

³² Dubravko Horvatić, *Nepostojeći hrvatski pisci*, Consilium, Zagreb-Sisak 1993., str. 75.

³³ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 19.

³⁴ Ivan Vujević, *Mučenik i vizionar Bruno Bušić*, Imotska krajina, Imotski 2009., str. 52.

³⁵ Šimun Šito Ćorić, *45 hrvatskih emigrantskih pisaca*, Velebit-Velegraf, Zagreb 1991., str. 332.

³⁶ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 19.

³⁷ D. Horvatić, *Nepostojeći hrvatski pisci*, str. 75.

njegovo rodno selo i kraj. Riječ je o pripovijetkama: *Topan, Junaku je puška čitanje, a sablja pisanje, Smokve, Noć na orošenom pašnjaku te Le-le moja, Le-le žalosna*.³⁸

Kao petnaestogodišnjaku najmiliji su mu pisci bili Vladimir Koroljenko, Mihail Šolohov i Sergej Jesenjin. Tako su ga, primjerice, njegovi sumještani podsjećali na kozake, a ponekad mu se činilo da netko na polju pjeva kozačku pjesmu o rijeci Donu. Tekstovi koji su mu objavljeni tih godina govore o njegovom životu i prilikama u kojima je živio. U razdoblju od 1967. do 1969. godine Bušić je objavio sljedeće pripovijetke: *Džip, čovjek i ja, Susret, Samotinja, Povratni bod, Čovjek, brat i ja*.³⁹

Tematika Bušićevih pripovijetki najčešće su bili običaji i način življenja ljudi njegova kraja, stradanja hrvatskog naroda u Drugom svjetskom ratu: o četničkim pokoljima u rodnome selu i kraju, govori o stradanjima vojnika i njihovih obitelji, o ratnicima za koje se nije znalo, o nestalima u ratu i na Križnome putu 1945. godine. Sve su to bile tematike Bušićeva mladenačkog stvaralaštva. Pri opisu služio se predajom, tradicijom i iskustvima ljudi svoga kraja. Najčešće se izražavao folkloristički, s poznatim ili manje poznatim izrazima.⁴⁰

Šezdesetih je godina svoja djela objavljivao potpisujući se kao Bruno Bušić. Baš kao što je u osobnom predavljanju prikazao svojevrstu zrelost, tako je i u njegovom književnom stvaralaštvu vidljiv odmak od početne romantične naravi. Iako i dalje objavljuje prozu, Bušić se sve više okreće pisanju prikaza i članaka književne, gospodarske i političke tematike. Uslijedilo je vrijeme kada se Bušić sve više približava publicističkoj djelatnosti po kojoj je poznatiji javnosti.⁴¹

³⁸ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 19-20.

³⁹ Isto, str. 22.

⁴⁰ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 18-19.

⁴¹ D. Horvatić, *Nepostojeći hrvatski pisci*, str. 79-80.

3. ZAPOŠLJAVANJE BRUNE BUŠIĆA U INSTITUTU ZA HISTORIJU RADNIČKOG POKRETA

Nakon završenog studija, Bruno Bušić zapošljava se u poduzeću za geološko-rudarska i građevinska istraživanja, konsolidaciju tla i projektiranja *Geoistraživanje – Elektrosond*, od kojeg je zadnje dvije godine dobivao stipendiju.⁴² Saznavši za radno mjesto, ubrzo se zapošljava u Institutu za historiju radničkog pokreta u Zagrebu, kojemu je na čelu bio Franjo Tuđman.⁴³

Ankica Tuđman, supruga prvog hrvatskog predsjednika, u svojoj je knjizi *Moj život s Francekom* opisala Tuđmanovo oduševljenje novim poslovnim suradnikom: *Dobio sam novog suradnika u Institutu - veselim me glasom tijekom večere Francek upoznao da je zaposlio Brunu Bušića. Većinu svojih kolega s kojima je radio u Institutu cijenio je i bio zadovoljan njihovim radom. Zapažala sam po njegovu ponašanju kada se događa nešto zanimljivo na Institutu, a kada ga muče brige, problemi ili potraga za dokumentima i potrebnim povijesnim materijalima. Franjo Tuđman svojoj je supruzi Bušića opisao sljedećim riječima: Mladić je zgodan, pun radne energije, bistar i ima odlične ideje. Da ne bi sve bilo idealno kod čovjeka, ima i jednu manu, onu govornu, ali meni to ništa ne smeta. Iz duljeg razgovora vidio sam da je načitan i čini mi se politički dobro obrazovan. Želi raditi i procjenjujem da bi od toga mladog Imoćanina moglo nešto biti.* Tuđmanova supruga napominje kako je opisano prvo spominjanje Brune Bušića posebno zapamtila jer je sljedeće tri godine, koliko je radio u Institutu, postao Tuđmanov dobar suradnik, politički istomišljenik te ono najvažnije, pravi prijatelj sve do svoje smrti.⁴⁴

U Institutu za historiju radničkog pokreta Bušić je počeo raditi kao asistent na istraživanju gospodarske povijesti, 16. lipnja 1965. godine. Samo tjedan dana poslije dobio je i Rješenje o zaposlenju, koje mu je osobno uručio direktor Instituta, Franjo Tuđman. Za vrlo kratko vrijeme rada u Institutu, Bruno Bušić je napisao nekoliko priloga: *Turistička privreda i njeni ekonomski i politički nedostaci*, *Ratne štete* i *Privredna reforma i njeni odjeci u savremenim zbivanjima*. Posljednji je trebao objaviti časopis *Razlog*, ali je Bušićevim uhićenjem rukopis povučen.⁴⁵

⁴² A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 75.

⁴³ Bože Vukušić, *Bruno Bušić – život, djelo, mučko ubojstvo i politička ostavština*, *Državnost* 1999., No.3 Vol.3, str. 49.

⁴⁴ Ankica Tuđman, *Moj život s Francekom*, *Večernji list*, Zagreb 2006., str. 179 – 180.

⁴⁵ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 76.

Već početkom kolovoza 1965. godine, Bušić je uhićen zbog, kako se navodi, čitanja emigrantskog tiska i neprijateljske propagande.⁴⁶ Točnije, Bušić je uhićen zbog čitanja novina i časopisa objavljenih u hrvatskoj emigraciji te je u razgovorima iznosio svoja mišljenja koja su ocijenjena kao djelatnost protiv režima.⁴⁷ S njim su uhićeni i Anđelko Mijatović, Rudolf Arapović, Zvonko Drkulec te Marko Barišić. O tom 9. kolovozu Bušić je zapisao: *Tog ljeta u kolovozu 1965. Zagreb je bio gotovo pust. Institut za povijest radničkog pokreta Hrvatske zjapio je prazan. Svi iz znanstvenog odjela otišli su na kolektivni godišnji odmor. Ostao sam jedino ja, jer sam morao napisati nešto o gospodarskoj reformi, koje je bila proklamirana upravo tih dana. Po muklim sobama vuklo s još nekoliko ljudi iz administracije. U zaglušnoj tišini Gornjeg grada jasno se čulo kuckanje pisaaćih strojeva u Saboru SR Hrvatske, nedaleko od Instituta. Vrata na mojoj sobi naglo su se otvorila. Ušla su trojica. Prvi je rekao: mi smo iz Udbe. Došli smo da vas lišimo slobode! Nisam bio jako iznenađen. Šutke sam gledao kako udbaši prebiru moje papire. Zaplijenili su mi Bijeg od slobode Ericha Fromma, Razmrvljeni rad Georgesa Friedmana. Poslije je slijedila premetačina u mojoj podstanarskoj sobi i suluda vožnja po zagrebačkoj okolini. Vozač je pjevao Lijepu našu, Još Hrvatska nije propala, dok su me ostala dvojica za to vrijeme tukla.*⁴⁸

Bušića su potom odvezli u Istražni zatvor Okružnog suda u Zagrebu te mi je 10. kolovoza određen pritvor. Na pritvor je odgovorio žalbom vijeću Okružnog suda u Zagrebu. Protiv Bušića je 30. kolovoza 1965. otvorena istraga te mu je određen istražni zatvor. Povod uhićenju bili su događaji u koje su bili uključeni i neki Bušićevi prijatelji i znanci iz gimnazijskih dana te i sam Bruno Bušić. Bušićev prijatelj Anđelko Mijatović zbog spornoga je događaja uhićen još u proljeće 1964. godine. Naime, Ivan Majić, Mijatovićev gimnazijski kolega iz Vitine u Hercegovini, samoinicijativno je slao letke iz Njemačke na izmišljeno ime. Majić je zapravo od 1959. bio UDB-in suradnik pod imenom *Javor*, no to nitko nije ni slutio. Mijatović je dobivene letke po uputi poslao na određena imena u Hercegovinu, a i Bušić je s tim bio upoznat. Zatim je uslijedilo ono što nikako nisu mogli slutiti. Naime, mjesec dana nakon poslanih letaka u Hercegovinu, Mijatović, Nevistić, Mijatović i Bušić sudjelovali su u preuzimanju jednog takvog pisma s letcima. Preuzimanje se obavljalo na Filozofskom fakultetu, a UDB-a je to sve pratila te fotografski zabilježila. Mijatoviću su potom pronađeni poslani letci te je uhićen i osuđen na tri i pol godine strogog zatvora. Kazna mu je naknadno smanjena na godinu i pol. Od tada su progoni postajali sve učestaliji. U lipnju 1965. je skupina studenata, predvođena Branimirom Petenerom,

⁴⁶ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 409.

⁴⁷ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 24.

⁴⁸ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 409.

dijelila protujugoslavenske letke. Zbog toga su uhićeni Bušićevi prijatelji i znanci: Ivan Gabelica, Vice Vukojević, Vinko Vučić, Mate Nevistić, na kraju i sam Petener. Tijekom kolovoza, rujna i studenoga 1965. godine Bušić je nekoliko puta ispitivan.⁴⁹ Iako je Bušić uhićen u kolovoza 1965. godine, tek je sljedeće godine osuđen na deset mjeseci uvjetno na dvije godine. Ubrzo je došlo do prevrata, Bušić je do pravomoćnosti presude pušten na slobodu.⁵⁰ Po izlasku iz zatvora, 1. travnja, Bušić odlazi u Institut s molbom da i dalje zadrži posao. Nakon nekoliko dana vraćen je na posao te je 3. listopada 1966. postavljen na radno mjesto pomoćnog istraživača znanstvenoistraživačkog sektora u Odjelu socijalističke izgradnje.⁵¹ Odobrenje njegove molbe o povratku na posao ne treba čuditi jer je Franjo Tuđman o Bušiću uvijek isticao: *Vole ga djevojke, stalno je izvan kuće, večeri provodi u druženjima po gradu, ali i sve stigne na poslu. I više od toga, radi i ono što se od njega i ne očekuje, stalno traži po dokumentaciji, uspoređuje, promišlja mudro unaprijed. To je njegova odlika, samo se bojim da mu ne 'skrešu krila' sad kad su krenuli na mene.*⁵²

I doista je bilo tako, UDB-a je pratila svaki njegov korak, bio je opasnost za vladajući režim. Uslijed takvog pritiska, Bušić će sljedeće godine života sve više provoditi u inozemstvu te s tuđeg tla činiti sve za samostalnost svoje domovine.

⁴⁹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 78-81.

⁵⁰ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 24.

⁵¹ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 53.

⁵² A. Tuđman, *Moj život s Francekom*, str. 180.

4. PRVI BUŠIĆEV ODLAZAK U INOZEMSTVO

Godine 1966. događaju se određene promjene unutar Jugoslavije. Tim su promjenama prethodile sve glasnije pobune protiv unitarizma i iskorištavanja jedne republike na račun druge. Sukobi su se intenzivirali kada je Aleksandar Ranković na Trećoj sjednici Centralnog komiteta saveza komunista Jugoslavije (CK SKJ), u veljači 1966., oštro napao put prema ravnopravnosti republika unutar Jugoslavije.⁵³

Obračun s prikrivenom velikosrpskom politikom prikrivenom jugoslavenstvom izvršen je na Četvrtoj sjednici CK SKJ, 1. srpnja 1966. godine na Brijunima, kada je po Titovu nalogu smijenjen Aleksandar Ranković, odgovoran za rad UDBE-e i glavni provoditelj unitarističkih snaga u Jugoslaviji. Taj je događaj bio svojevrsni obračun s centralističkim i unitarističkim elementima unutar Jugoslavije. Svi su nesrpski narodi taj korak pozdravljali kao put prema unutarnjoj liberalizaciji.⁵⁴

Budući da se obećavala ravnopravnost svih republika unutar Jugoslavije, spominjana je i mogućnost preispitivanja dotad donesenih sudskih presuda. No to se nije dogodilo, u svim strukturama vlasti i dalje se provodio centralističko-unitaristički sustav. Budući da je Bruni Bušiću 13. rujna 1966. dovršen kazneni postupak te mu je 25. ožujka 1966. iste godine izrečena presuda od deset mjeseci zatvora, uvjetno na dvije godine, pretvorena u kaznu od deset mjeseci zatvora. Uslijed svih tih događaja, Bušić odlazi u inozemstvo, u Austriju. No ne odlazi sam, u društvu s njim je i njegov prijatelj Rudolf Arapović. Došavši u Beč, 25. listopada, Bušić se odmah pismom javio Marijanu Krmpotiću, tajniku Odjela socijalističke izgradnje u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Bušić je u pismu obrazložio zašto je napustio Zagreb. Istaknuo je kako se nadao da će se nakon Brijunskog sastanka stvari poboljšati, odnosno da će sve što mu se stavlja na teret logično biti odbačeno. U međuvremenu je Institut bio obaviješten o Bušićevoj presudi te je saznajući za Bušićev odlazak izdano rješenje o prestanku njegova radnog odnosa u Institutu, zbog, kako su obrazložili, *samovoljnog napuštanja posla*. Iako je objavljen 2. studenog, ipak mu nisu svi okrenuli leđa. Direktor Instituta, Franjo Tuđman, odmah je po primitku Brunina pisma sve poduzeo kako bi se Bušićev slučaj preispitao. Tuđman se trudio nadležne službe uvjeriti u Bruninu nevinost. Isto tako, Tuđman je i Bušiću poručio kako je korisniji u domovini nego u emigraciji. Bezgranično povjerenje koje je Franjo Tuđman imao u

⁵³ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991., od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Zagreb 2006., str. 361-362.

⁵⁴ Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavičić, Zagreb 2007., str. 484.

Bušića jedan je od uzroka njegova povratka u domovinu. Po povratku u domovinu, Bušić je podnio zahtjev Vrhovnom sudu Hrvatske za ublažavanje kazne. Uzevši u obzir samovoljni Bušićev povratak, marljiv radu u Institutu te punu podršku djelatnika Instituta, Bušićev je zahtjev prihvaćen te mu je kazna smanjena.⁵⁵ Nakon riješenih sporova, Bruno Bušić je nastavio rad u Institutu, gdje je imao uvid u važne partijske i druge dokumente iz ratnog i poslijeratnog razdoblja. Iz tih je dokumenata crpio informacije za svoj znanstveni i publicistički rad. Bušić se u svome pisanju najviše dotaknuo tema o UDB-inu progonu, uhićenju i nasilju svih neistomišljenika, odnosno, upozoravao je na sve probleme s kojima se susretao hrvatski čovjek 50-ih i 60-ih godina u Jugoslaviji.⁵⁶

Sljedeće dvije godine Bušić je na određen način bio zaštićivan od UDB-inih progona. Smanjene zatvorske kazne te nikakvi pozivi na informativne razgovore od strane UDB-e, zasigurno su zasluga Franje Tuđmana. U prilog tome zaključku ide i činjenica da je tako bilo sve do Tuđmanova prisilnog umirovljenja, u ožujku 1968. godine. Ubrzo je Bruno Bušić prestao s radom u Institutu, posljedica je to smanjenja opsega poslovanja. Svoj je rad u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske Bušić prekinuo 12. veljače 1969. godine.⁵⁷

Još kao zaposlenik Instituta, ali i poslije, Bušić je pisao za više časopisa, a neki su od njih *Hrvatski književni list*, *Telegram* i *Vidik*. Bilo je to ono što ga je održavalo i uveseljavalo do sljedećeg odlaska u emigraciju.⁵⁸

⁵⁵ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 84-90.

⁵⁶ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeničtva*, str. 410.

⁵⁷ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 93-95.

⁵⁸ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeničtva*, str. 410.

5. ODLAZAK BRUNE BUŠIĆA U FRANCUSKU

Ostavši bez posla Bruno Bušić gotovo je prisiljen napustiti Hrvatsku. Božić 1969. godine Bušić je proveo u krugu svoje obitelji, u Vinjanima Donjim, a potom se sprema za odlazak u Francusku.⁵⁹ Taj se odlazak i dogodio početkom 1970. godine. Kako bi ostvario studentska prava, u Parizu je upisao postdiplomski studij. Svoje je stanje i sam opisao riječima: *živio sam u nekom poluizbjeglištvu, skromno i povučeno, koristeći francusku stipendiju, studirao političku ekonomiju i sociologiju.*⁶⁰

Nešto više o Bušićevu životu i ciljevima u Parizu možemo saznati iz njegovih pisama koje je redovito pisao prijateljima u domovini. Takvo je jedno napisao prijateljici Ivanki Kuzmanović, 16. siječnja 1970. godine: *Za Božić sam bio kod kuće, a kad sam se vratio zatekao sam poziv da dođem u Pariz, da ima izgleda za neku stipendiju i sl. Došao sam, ali ništa od svega toga, bar zasada. Ipak, nisam se pokajao, u Zagrebu sam mogao gladovati i očajavati. Uza sve to želim se što prije vratiti, ostajem pola godine, godinu (ukoliko mognem materijalno izdržati), a onda se vraćam. Kako vidiš nisam dezertirao, niti to mogu, nadam se.*⁶¹

Bruno Bušić je za vrijeme boravka u Parizu koristio vrijeme za uspostavljanje veza s Hrvatima u inozemstvu. U ljeto 1970. u društvu prijatelja Vice Vukojevića posjetio je i Rim, a povod posjetu Rimu bila je kanonizacija sv. Nikole Tavelića, prvog hrvatskog sveca, franjevca i mučenika. Tom se prigodom u Rimu okupio veliki broj Hrvata iz svih krajeva svijeta.⁶²

U Parizu je 1970. godine osnovano *Društvo prijatelja Matice hrvatske*. Dakako da je i Bruno Bušić prisustvovao osnivanju *Društva*, a taj mu je čin u konačnici pripisan kao kazneno djelo. Iako je tijekom boravka u Francuskoj obišao mnoga mjesta i upoznao veliki broj Hrvata koji borave u tamo, Bušić nikada nije krio nezadovoljstvo nedostatkom posla i teškom financijskom situacijom u kojoj se našao.⁶³ Početkom 1971. godine, pred sam kraj boravka u inozemstvu, Bušić je u Parizu susreo Josipa Senića, jednog od vođa Hrvatskog revolucionarnog bratstva (HRB). Senić nije gubio vrijeme te je odmah pozvao na učlanjenje u HRB, no Bušić je poziv odbio, neko je vrijeme planirao povratak u Hrvatsku. UDB-in sudionik, poznat pod pseudonimom Ivo, u kontaktu sa Senićem odmah je žurno prenio otkriće svojim šefovima u

⁵⁹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 101.

⁶⁰ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 410.

⁶¹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 102.

⁶² M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 25.

⁶³ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 111.

Jugoslaviji koji su potom zaključili: *Kontakte Senića s Bušićem ocjenjujemo da zavrjeđuju naše posebno operativno zanimanje. Kako taj problem ne može zahvatiti samo jedan Centar, to predlažemo sa se na temelju ovoga orijentiraju i svi drugi Centri u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj.*⁶⁴

Bušić se u Zagreb vratio na Veliki petak, 9. travnja 1971. godine. Budući da ni tijekom Brunina boravka u Francuskoj UDB-a nije mirovala, svoju je djelatnost nastavila i nakon njegova povratka. UDB-inih suradnika, prikrivenih lažnim imenima, bilo je posvuda, osobito u Bušićevoj blizini.⁶⁵

⁶⁴ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 410.

⁶⁵ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 111-115.

6. BUŠIĆEVA DJELATNOST ZA VRIJEME HRVATSKOG *PROLJEĆA*

Pratimo li događaje koji su obilježili sam kraj 60-ih i početak 70-ih godina 20. stoljeća, uvidjet ćemo kako je hrvatski narod bio na korak do boljeg položaja unutar Jugoslavije. Naime, nacionalno-politički pokret u Hrvatskoj, nazvan kasnije od strane njegovih sudionika i *hrvatskim proljećem*, bio je široki pokret hrvatskoga naroda.⁶⁶

Tijekom čitave 1969. godine nastavljene su Hrvatskoj i Jugoslaviji žustre rasprave između unitarističkih i federalističkih snaga. Na putu prema borbi za ravnopravnost svih republika unutar Jugoslavije našao se Miloš Žanko, potpredsjednik Savezne skupštine, koji se okomio na većinu u hrvatskom partijskom vodstvu, optužujući ih za nacionalizam i separatizam. U siječnju 1970. godine dolazi do obračuna između unitarističkih i federalističkih snaga u Centralnom komitetu Saveza komunista Hrvatske (CK SKH). Naime, tada je održana poznata Deseta sjednica. Na toj sjednici hrvatsko partijsko rukovodstvo, sa Savkom Dabčević-Kučar i Mikom Tripalom na čelu, nije na optužbe odgovaralo obranom već su žustro napali centralističko-unitarističko vodstvo koje svojim postupcima koči gospodarsku reformu.⁶⁷ Pitanje nacionalne ravnopravnosti bilo je u Hrvatskoj postavljeno kao jedna od najvažnijih tema. I sama je Savka Dabčević-Kučar naglašavala kako ravnopravnost naroda zapravo jača Jugoslaviju, što unitaristi nikako nisu željeli prihvatiti.⁶⁸

Osudom unitarističkoga jugoslavenstva i saveznoga centralizma na poznatoj je Desetoj sjednici CK SKH, održanoj u siječnju 1970. godine, dao snažan zamah dotadašnjim tendencijama jačanja hrvatske državnosti i nacionalnoga identiteta. Deseta se sjednica pretvorila u sjednicu oblikovanja političke platforme o položaju Hrvatske u Jugoslaviji i o predstojećoj reformi federacije. Kasnije će spomenuta sjednica biti označena kao svojevrsni početak hrvatskoga proljeća.⁶⁹ No, Bruno Bušić je, između ostaloga, smatrao kako Deseta sjednica zapravo nije početak velikog vala nacionalnog gibanja. Za časopis *Nova Hrvatska* rekao je sljedeće: *To nacionalno pitanje nije pokrenulo nikakvo hrvatsko vodstvo, nego hrvatski intelektualci okupljeni oko Kola, Kritike, Hrvatskog književnog lista, Dubrovnika, Dometa i*

⁶⁶ *Povijest Hrvata 3, Od 1918. do danas*, Školska knjiga, Zagreb 2007., str. 340.

⁶⁷ D. Pavličević, *Povijest Hrvatske*, str. 487.

⁶⁸ Zdenko Radelić, Davor Marijan, Nikica Barić, Albert Bing, Dražen Živić, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb 2006., str. 35.

⁶⁹ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb 1999., str. 557.

ostalnih književnih časopisa. Veliku ulogu prije pojave tih časopisa imao je Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, na čelu s dr. Franjom Tuđmanom. A sve tamo negdje do početka godine 1963., mora se priznati, čuvari hrvatske nacionalne svijesti nisu uopće bili hrvatski komunisti, nego Katolička crkva, preživjeli hrvatski vojnici i ilegalne grupe hrvatskih sveučilištaraca. Čitav hrvatski narod stvorio je uvjete za 10. sjednicu, ali upravo na 10. sjednici dogodio se značajan promašaj hrvatskoga političkog vodstva. Umjesto da su 10. sjednicu iskoristili za opće prestrukturiranje političkog kadra u Hrvatskoj, a mogli su to učiniti, oni su se zadovoljili minimumom. Riješili su se samo Žanka. Hrvatsko vodstvo, osobito Miko Tripalo i Savka Dabčević-Kučar, bili su zaista srcem za svoj narod, ali su bili zarobljeni političkim i policijskim strukturama unutar kojih su izrasli. Njihov strah od tih političkih i policijskih struktura bio je jači nego što je bilo njihovo pouzdanje u zrelost hrvatskoga naroda, njegovu sposobnost i snagu da utemelji svoju nacionalnu državu. Tako se dogodilo da je nakon toliko spominjane 10. sjednice, osim Žanka, čitava politička i policijska struktura ostala ista. Tako hrvatsko vodstvo nije 1971. imalo ni toliko snage da makne dva beznačajna lokalna funkcionera u Bijelom Manastiru, a kamoli da udalji iz javnog života generala Radu Bulata. Izbacivanje Šime Đodana i Marka Veselice (u ljetu 1971.) iz Saveza komunista trebalo je biti zalog za uklanjanje Rade Bulata, ali se poslije pokazalo da su i to nemoći učiniti.⁷⁰

Od proljeća 1971. hrvatski je nacionalni pokret dobio novu snagu i novi polet. Gotovo je cijelu Hrvatsku zahvatio nacionalni zanos, napokon su vidljivi neki pomaci da će se položaj Hrvatske u jugoslavenskoj zajednici pak promijeniti. U pokret se uključuju gotovo svi slojevi hrvatskog pučanstva, te kao što je ranije spomenuto, bio je to široki pokret hrvatskoga naroda, odnosno prvi masovni pokret hrvatskoga naroda.⁷¹

Kao i u svakom masovnom pokretu, tako su već u proljeće 1971. počele podjele. Naime, podijelili su se u dvije frakcije: Bakarićeva, koja je smatrala da je reformom federacije postignut cilj Desete sjednice te ona liderska skupina, sa Savkom i Tripalom na čelu, koja je smatrala da unitarističke snage nisu potučene i da borbu treba nastaviti.⁷² Većina se povjesničara slaže kako nema dvojbe da je uloga CK SKH u pokretanju ključnih pitanja hrvatskog identiteta i hrvatske ravnopravnosti iznimno velika.⁷³

⁷⁰ Bruno Bušić, *Jedino Hrvatska!, II. svezak*, Fram-Ziral, Mostar – Zagreb 2005., str. 182-183.

⁷¹ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb 2003., str. 364.

⁷² D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 628.

⁷³ H. Matković, *Povijest Jugoslavije*, str. 365.

Tako su postojala tri središta hrvatskog proljeća: CK SK Hrvatske, Matica hrvatska te studentski pokret, koji je na hrvatsku političku scenu unio novu dinamiku. Snažan nastup Matice hrvatske i studenata na političkom poprištu, kao i plima opće demokratizacije, prisilili su Savez komunista Hrvatske da sve to politički kvalificira.⁷⁴

6.1. Suradnik i urednik *Hrvatskog tjednika*

Kao što je prethodno spomenuto, Matica hrvatska imala je značajnu ulogu u širenju hrvatskog nacionalnog pokreta. Između ostaloga, povijest Matice hrvatske pokazuje da je ona stvorena kao kulturna ustanova u vremenu u kojem je hrvatska kultura bila gušena i izložena opasnostima germanizacije i mađarizacije. No od 1969. godine, Matica hrvatska djelovala je kao organizirani nacionalistički centar ili pak kao organizirana politička stranka, a ne kao kulturni centar. U godinama nacionalnog pokreta, broj članova se drastično povećava. Prema nepotpunim podacima, 22. studenog 1970. bilo je 30 ogranaka Matice hrvatske, s ukupno 2323 člana, no broj njezinih ogranaka i članova i dalje je rastao.⁷⁵ Rad Matice hrvatske podržali su: Društvo književnika Hrvatske, Savez boraca Hrvatske, vrlo utjecajna novinarska kuća *Vjesnik*, izdavačka kuća *Školska knjiga* te radio i televizija.⁷⁶ Tijekom masovnog nacionalnog pokreta pokrenuti su novi listovi i časopisi koji su izvršili politizaciju svih slojeva društva, a bili su to: *Hrvatski književni list*, *Hrvatski gospodarski list*, *Kolo*, *Kritika*, *Paradoks*, *Dubrovnik*, *Dometi* te mnogi drugi.⁷⁷ No svakako najtraženiji, najatraktivniji i najradikalniji list u Hrvatskoj, koji je pokrenut u okviru Matice hrvatske, bio je *Hrvatski tjednik*. Najveću zaslugu za njegov izlazak imao je pjesnik i filozof Vlado Gotovac.⁷⁸

Budući da Bušiću nakon povratka u domovinu nije pružena mogućnost zapošljavanja i rada primjerenoga njegovu obrazovanju i iskustvu, počeo je pisati za *Hrvatski tjednik*. Svoju je djelatnost u *Hrvatskom tjedniku* započeo samo mjesec i pol dana nakon njegova prvog izlaženja. Prvi tekst *Prometnice* objavio je 28. svibnja 1971. godine, u sedmom broju. U tekstu se govorilo o odazivu Splitskana i splitskih poduzeća u akciji prikupljanja novčane pomoći za izgradnju pruge Beograd – Bar te tunela kroz Učku. Stalnim honorarnim radnikom *Hrvatskog tjednika* postao je od izlaska jedanaestog broja, točnije, od 25. lipnja 1971. godine. Već od sredine lipnja postao je i

⁷⁴ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 615.

⁷⁵ Hrvoje Šošić, *Slom hrvatskog komunističkog proljeća 1971.*, Školske novine, Zagreb 1997., str. 104-105.

⁷⁶ H. Matković, *Povijest Jugoslavije*, str. 365.

⁷⁷ D. Pavličević, *Povijest Hrvatske*, str. 487.

⁷⁸ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 615.

honorarnim urednikom *Hrvatskog tjednika*, nakon čega se u svakom broja nalaze Bušićevi tekstovi. Tako se od 1. prosinca vodi kao stalni zaposlenik *Hrvatskog tjednika*. Neki od njegovih naslova jesu: *Smrt koja snaži. Obljetnica atentata na Stjepana Radića, Đakovački vezovi, Krivci i okrivljeni. Događaj koji je uznemirio radnike poduzeća Mobilia – Ivo Marinković u Osijeku, Čudne kosovske brojidbe, Kadrovi. O nacionalnoj strukturi u službi javne sigurnosti* te još mnoštvo drugih.⁷⁹

Bušić je u svojim člancima pisao u duhu *hrvatskoga proljeća*, pa je tako 8. lipnja 1971. godine u *Studentskom listu* objavio članak pod nazivom *Opće narodna obrana i jezik u JNA: S obzirom na neravnomjernu zastupljenost pojedinih naroda u komandnom osoblju JNA kod nas se prečesto može čuti tvrdnja, koja nam nehotice priziva u sjećanja kojekakve rasističke teorije, da pripadnici pojedinih naroda izbjegavaju da vrše određene službe pa čak i rad u diplomaciji. Posebno se ističe sklonost jednog naroda vojničkom pozivu i nesklonost drugog naroda za taj poziv. Pritome se skoro redovito nitko ne pita koliko su te službe uskladjene s nacionalnim bićem pojedinih naroda, koliko njihove strukture, društveni i ideološki obrasci, jezik, simbol i sustav komuniciranja privlače ili odbijaju pripadnike pojedinih naroda, te da li oni poradi toga unutar tih službi doživljavaju potvrdu svojega bića ili naprotiv moraju da svakodnevno trpe ono što se u socijologiji naziva moralna osamljenost, a to je najgori oblik otudjenja. Sigurno je, da svaki novi pridošlica mora prvenstveno prihvatiti jezik nove sredine, ako se u nju želi integrirati. U slučaju kad taj jezik nije jezik sredine u kojoj je odrastao i oblikovao svoje društvo ili nacionalno biće, prije ili poslije događa se otudjenje medju pojedincima i njegovom prvotnom društvenom, odnosno nacionalnom sredinom.*⁸⁰

Jedan se tekst ipak pokazao kao sporan. Riječ je o tekstu naslova *Pridraga traži zaštitu*, objavljen 3. rujna 1971. godine, u dvadesetom broju *Hrvatskog tjednika*. U tekstu je bila riječ o srpskom premlaćivanju Hrvata hodočasnika u Karinu, 2. kolovoza 1971. godine. Budući da se u tekstu Slavka Šijana prikazuje kao jednog od vrlo aktivnih pojedinaca koji se posebno istaknuo u premlaćivanju Hrvata iz Karina, Šijan je protiv Bušića podnio privatnu tužbu. Protiv Brune Bušića je vođen sudski proces, ali je tužitelj ubrzo odustao od tužbe pa je i cijeli kazneni postupak obustavljen 3. ožujka 1973. godine.⁸¹

Na rad u uredništvu *Hrvatskog tjednika*, Bušić je podnio ostavku 7. prosinca 1971. godine, u vrijeme kada je cijelo uredništvo donijelo odluku o davanju ostavke Upravnom odboru

⁷⁹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 118-120.

⁸⁰ Berislav Jandrić, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti II.*, Srednja Europa, Zagreb 2007., str. 108.

⁸¹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 121.

Matice hrvatske da bi se pod novim uredništvom omogućilo izlaženje *Hrvatskog tjednika* koji je već tada postigao nakladu od oko 130 000 primjeraka.⁸²

6.2. Aktivnosti u studentskom pokretu

Studentska je djelatnost trajala mjesecima te je i samo hrvatsko vodstvo često prozivano i pozivano na odgovornost zbog pojedinih studentskih nastupa. Nekoliko je puta i sam Tito intervenirao te je zahtijevao i uhićenje vođa pokreta, Dražena Budiše i Ivana Zvonimira Čička.⁸³

Među akterima pokreta nije bilo ni programskoga jedinstva. Zahvaćeni euforijom, nacionalnim zanosom, osjećajem moći, velikom voljom i željom, studentski su lideri očekivali skori raspad Jugoslavije, ne opažajući da to okolnosti neće dopustiti. Iako su studenti na zborovima izvikivali odanost Miki Tripalu i Savki Dabčević-Kučar, studentski su lideri sve više shvaćali da to krilo u Savezu komunista Hrvatske nema ni snage, ni volje, ni sposobnosti i hrabrosti da dovrši svoje djelo započeto Desetom sjednicom, a to bi bilo stvaranje samostalne države Hrvatske. Studenti su već početkom jeseni 1971. godine najavili štrajk, u znak potpore Tripalu i Savki, u koje su još vjerovali. Već se tih dana izdvojila radikalna skupina iz Matice hrvatske i studentskog pokreta, s ambicijom da preuzme vodstvo cijelog nacionalnog pokreta. Bio je to razlog kasnijeg sukoba sa Savkom i Tripalom.⁸⁴

Štrajk je izbio 22. studenoga 1971. godine, a formalno je štrajkom rukovodio Savez studenata, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, kao središtu. Već su se sutradan sa štrajkom solidarizirali i dekani. Poziv na opći štrajk u nastavi na sveučilištima vrlo je dobro prihvaćen.⁸⁵ Pokret hrvatskih sveučilištaraca pokazao je svojom političkom aktivnošću da potpuno stoji na platformi nacionalističke grupacije okupljene oko Matice hrvatske.⁸⁶ U vrijeme studentskoga štrajka, od 22. studenoga do 3. prosinca, Bušić je cijelo vrijeme bio nazočan u prostorijama Predsjedništva Saveza studenata Zagreba u Studentskom centru u Zagrebu. Smatra se kako je imao velike zasluge u tadašnjim studentskim gibanjima, sve kako bi se postigla dugo očekivana hrvatska sloboda i ravnopravnost unutar jugoslavenske državne zajednice.⁸⁷

⁸² B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 64.

⁸³ Savka Dabčević Kučar, *'71. Hrvatski snovi i stvarnost, II. knjiga*, Interpublic, Zagreb 1997., str. 765.

⁸⁴ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 626

⁸⁵ S. Dabčević Kučar, *'71. Hrvatski snovi i stvarnost, II. knjiga*, str. 766.

⁸⁶ H. Šošić, *Slom hrvatskog komunističkog proljeća 1971.*, str. 121.

⁸⁷ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 63-64.

U knjizi *Jedino Hrvatska!* nalazi se i članak iz *Hrvatskoga tjednika* koji je objavljen tog ponedjeljka, 22. studenoga 1971. godine. Bušić je u članku zabilježio sljedeće: *Točno u podne u velikoj dvorani Studentskoga centra počinje zbor hrvatskih sveučilištaraca na kojemu potpredsjednik Saveza studenata Hrvatske Goran Dodig poziva studente da stupe u štrajk zbog odugovlačenja rješenja deviznoga, bankarskoga i vanjsko-trgovinskog sustava. Oko tri tisuće nazočnih sveučilištaraca dugotrajnom aklamacijom prihvaća taj prijedlog. U 19 sati istoga dana u ABK kabinetu održava se Plenum Saveza studenata Zagreba. Četrdeset osam predstavnika studentskih organizacija iz Zagreba izjašnjava se za obustavu rada na Hrvatskom sveučilištu. Predstavnici Zavičajnog kluba Rusina-Ukrajincina podržavaju tu odluku i naglašavaju da je Hrvatska njihova domovina. Za štrajk na Hrvatskom sveučilištu izjašnjavaju se i predstavnici Zavičajnoga kluba Makedonaca, te predstavnici zavičajnoga kluba studenata s Kosova, koji izjavljuju da su ponosni što pripadaju hrvatskom sveučilišnom pokretu. Odluku Plenuma pozdravlja i ljubljanski sveučilištarac Tome Remc, član Koordinacionog odbora Udruženja saveza studenata Jugoslavije.*⁸⁸

Kako je *hrvatsko proljeće* remetilo stajališta i interese centralističkih i unitarističkih krugova, upravo su iz tih krugova dolazili pritisci na Josipa Broza Tita da zaustavi taj nacionalno-politički pokret u Hrvatskoj.⁸⁹ Josip Broz Tito ubrzo se odlučio na radikalnije poteze, odnosno, odlučio je prekinuti val nacionalnoga zanosa koji zahvatio gotovo sve segmente društva.⁹⁰ I u redovima hrvatskih komunista bilo je protivnika *hrvatskog proljeća*, a najviše se istaknuo Vladimir Bakarić. Između ostaloga, ta je činjenica olakšala Titov naumljeni politički udar protiv dijela hrvatskih komunista koji su se istaknuli u djelatnostima u *hrvatskom proljeću*. Tito je najprije u Karađorđevu sazvao sastanak Izvršnog komiteta CK SK Hrvatske za 30. studenoga i 1. prosinca te sjednicu Predsjedništva CK SK Jugoslavije za 1. i 2. prosinca 1971. godine.⁹¹ Hrvatski su političari, imajući u rukama poziv na sjednicu predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije u Karađorđevu, očajno molili studente neka prekinu štrajk kako bi u Karađorđevu mogli dokazati da vladaju situacijom. No studenti su to odbili te su pristali da će štrajkati do 2. prosinca, a potom će odlučiti hoće li nastaviti.⁹²

⁸⁸ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, II. svezak, str. 451.

⁸⁹ *Povijest Hrvata 3, Od 1918. do danas*, str. 341.

⁹⁰ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991., od zajedništva do razlaza*, str. 451.

⁹¹ *Povijest Hrvata 3, Od 1918. do danas*, str. 342.

⁹² D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 626-627.

7. UHIĆENJE BRUNE BUŠIĆA NAKON SLOMA HRVATSKOGA PROLJEĆA

Na sjednici Predsjedništva SK Jugoslavije u Karađorđevu, Tito je već u uvodnom izlaganju naglasio: *Ja sam se već jučer ogradio da ja ne stojim iza takve politike. I danas ovdje kažem da ja ne stojim iza takve politike. I neću stajati ako bi do slične politike došlo i u drugim republikama. Ja to neću i ne mogu: ja moram gledati interese čitave naše zemlje i principe Saveza komunista Jugoslavije. A ovoga puta i javnost mora da zna da ja ne stojim iza toga!* Tijekom Titova izlaganja istaknuto je kako se i u drugim zemljama nije dovoljno opiralo nacionalizma te su osuđene antipartijske teze Mike Tripala o novom masovnom pokretu. Na kraju su usvojeni zaključci sjednice: *Predsjedništvo ističe puno povjerenje u SKH i njegov Centralni komitet da će svladati postojeće teškoće, kolebanja i izvjesna odstupanja u pogledu ideoloških i političkih akcija protiv nacionalizma raznih boja i antisamoupravnih ideoloških i političkih tendencija koje se prikrivaju nacionalizmom.*⁹³

Nekoliko dana kasnije, 12. prosinca 1971. godine, na održanoj sjednici CK SK Hrvatske pročitane su i prihvaćene ostavke Savke Dabčević-Kučar i Pere Pirkerera te je primljena i informacija o ostavci Mike Tripala. A prije ili poslije Karađorđeva smijenjeni su brojni sudionici *hrvatskog proljeća.*⁹⁴

O slomu hrvatskoga proljeća Bušić je za časopis *Nova Hrvatska* rekao: *Po mome mišljenju bitka godine 1971. nije bila izgubljena, nego već mnogo ranije: na Brijunskom plenumu, lipnja 1966. (pad Rankovića). Tada hrvatsko političko rukovodstvo nije shvatilo situaciju, nije je znalo iskoristiti. Dok su u drugim republikama politički rukovoditelji odnosnih republika dali do znanja da je postojao jak policijski pritisak, u Hrvatskoj se nakon pada Rankovića i dijela njegove urotničke grupe tvrdilo da u Hrvatskoj policija nije bila pod izravno Rankovićevom kontrolom. Uistinu, bilo je potpuno obratno, u Hrvatskoj je policijski teror bio najjači, najobuhvatniji, mnogo veći nego u Kosovu. Tada je u Hrvatskoj bilo milijun i tristo tisuća političkih dosijea, a tek devetsto tisuća zaposlenih, što praktički znači da je čitav narod pod neposrednom političkom kontrolom. Bilo je i niz političkih ubojstava, ne samo u Staroj Gradiški. Početkom lipnja 1965. na području Zagreba djelovala je posebna policijska teroristička grupa. Ona je na zagrebačkim ulicama kidnapirala nekoliko studenata, zavezanih*

⁹³ H. Šošić, *Slom hrvatskog komunističkog proljeća 1971.*, str. 79.

⁹⁴ Miko Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, Nakladni zavod Matice hrvatske, zagreb 2001., str. 236.

*očiju odvela ih u tajne zatvore, gdje su po dva i više mjeseci bili podvrgnuti najužasnijim torturama. Čini se da se jedan od tih tajnih zatvora nalazi u Zavodu za kriminalistička vještačenja i kriminološka istraživanja u Runjaninovoj ulici.*⁹⁵

Nakon održane sjednice u Karađorđevu, cijelo je uredništvo *Hrvatskog tjednika* podnijelo ostavku Upravnom odboru Matice hrvatske.⁹⁶ Milovan Baletić u svojoj je knjizi *Hrvatska simultanka: prosinac sedamdeset prve* istaknuo kako *Hrvatski tjednik* nije zabranjen, kako se često znalo isticati, već je jednostavno prestao izlaziti, naprosto više nije tiskan.⁹⁷ Uslijedile su premetačine po stanovima i tajna uhićenja. Zatvoreno je gotovo cjelokupno studentsko rukovodstvo, s Draženom Budišom, Goranom Dodigom te Ivanom Zvonimirom Čičkom na čelu.⁹⁸ Tako je, uslijed političkih progona, u prosincu prekinuta i Bušićeva suradnja u *Hrvatskom tjedniku*. Bez naloga za uhićenje uhićen je 12. prosinca 1971. godine, u 10,30 sati, na kupalištu u Nazorovoj ulici.⁹⁹

Koliko je brutalno bilo Bušićevo uhićenje i sam je posvjedočio: *u noći između 11. i 12. prosinca zatvoreni su studentski vođe: Dražen Budiša, Ivan Zvonimir Čičak, Ferdo Bušić, Goran Dodig i još neki. Mene su čitav dan 11. prosinca (bila je subota) pratili, ali sam im zametnuo trag negdje oko osam sati navečer u Klaićevoj ulici. Uhitili su me sutradan ujutro u javnom kupalištu, na očigled pedeset ljudi (stanovao sam u jednom slikarskom ateljeu, koji nije imao ni WC, a kamoli kupaonicu). Tamo su četvorica skočila na mene. Pitali su me gdje mi je pištolj, gdje su mi bombe, a sva četvorica su me držala za ruke i noge, tako da se nisam mogao maknuti, Osobito su se bojali polobinilske vrećice u kojoj sam imao rublje. Po deseti put su vadili iz nje rublje i prevrtali ga, i opet nisu vjerovali da je to samo rublje.*¹⁰⁰

Osim Brune Bušića podnesena je prijava protiv još devet studenata te jednog radnika. Redom su to bili: Jakov Čolić, Nedeljko Đerek, Josip Petrović, Davorin Pamić, Milan Hodžić, Krešimir Ganza, Ante Primorec, Filip Vučan, Ferdo Bušić te radnik Ignjo Ignjatović.¹⁰¹

Protiv Bušića je podnesena kaznena prijava jer je *kao novinar Hrvatskog književnog lista i akreditirani novinar Matice hrvatske u Hrvatskom tjedniku objavio niz članaka u kojima se na tendenciozan i neistinit način prikazuje političko društvene prilike u našoj zemlji te tvrdnje o*

⁹⁵ Bruno Bušić, *Jedino Hrvatska!*, II. svezak, str. 180 – 181.

⁹⁶ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 64.

⁹⁷ Milovan Baletić, *Hrvatska simultanka: prosinac sedamdeset prve*, Naklada Pavičić, Zagreb 2003., str. 124.

⁹⁸ Nikica Mihaljević, *Za vratima domovine : sudbine i pogledi hrvatskih intelektualaca u emigraciji od 1945. do 1990.*, Naklada Pavičić, Zagreb 2011., str. 241.

⁹⁹ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, I. svezak, str. 64.

¹⁰⁰ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!*, II. svezak, str. 183 – 184.

¹⁰¹ Berislav Jandrić, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti III.*, Srednja Europa, Zagreb 2011., str. 299.

nacionalnoj neravnopravnosti te je, za boravka u Parizu, dobio ponudu da radi u uredništvu lista *Croatia*, iza kojega je stajao poznati emigrant Branko Jelić te da je bio inicijator stvaranja Društva prijatelja Matice hrvatske *jer je ocijenio da kroz tu instituciju može nacionalistički djelovati*, a u vrijeme studentskog štrajka od 22. studenog do 3. prosinca 1971. godine Bušić se posebno aktivirao u kontaktiranju većeg broja lica iz Predsjedništva SS Hrvatske, te je zapaženo njegovo prisustvo u prostorijama Predsjedništva SS Zagreba i sa studentima štrajkašima dogovarao taktiku o sprovođenju štrajka čime je izvršio krivično djelo iz člana 119. stav 1. i 2. KZ-a, izazivanje nacionalne, rasne ili vjerske netrepeljivosti, mržnje i razdora.¹⁰²

Bušić je potvrdio da je autor članaka, ali da se u njihovu sadržaju ne nalazi ništa što bi mu se moglo stavljati na teret. Svoj je boravak u Studentskom centru, za vrijeme studentskoga štrajka, branio navodeći kako je to od njega zahtijevao njegov posao, odnosno, bio je zadužen za praćenje i pisanje o tadašnjim zbivanjima na Sveučilištu. Već je 17. prosinca 1971. pokrenut zahtjev za provođenjem istrage protiv Brune Bušića jer je prema prikupljenom, i prethodno navedenom, dokaznom materijalu osnovano sumnjiv. Nakon brojnih saslušanja i proširenja istrage, Bušiću je 13. listopada 1972. godine izrečena presuda. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od dvije godine i zabranu javnog istupanja u tisku, na radiju, televiziji i javnim skupovima. Uz Bušića su optuženi i osuđeni Franjo Tuđman i Dragutin Šćukanac. Budući da se čekala pravomoćnost presude, Bušić je smješten u zatvoru u Petrinjskoj. U zatvor u Staroj Gradiški priveden je 30. srpnja 1973. godine, u 18 sati.¹⁰³

O životu u Staroj Gradiški pisao je i sam Bruno Bušić. U svojim je objavljenim tekstovima *Zašto sam otišao iz domovine* i *Hrvatsko proljeće nisu stvorili političari* naveo kako je u njegovo vrijeme u starogradiškoj kaznionici bili stotinjak političkih osuđenika i *nismo se mnogo bojali zatvorske uprave; slobodnije, nebojaznije smo razgovarali unutar zatvorskih zidina nego što razgovaraju ljudi na zagrebačkim ulicama i u kavanama*. U starogradiškoj kaznionici u to su se vrijeme nalazili i brojni hrvatski političari: Marko Veselica, Vlado Gotovac, Hrvoje Šošić, Ante Todorčić, Dražen Budiša, Jerko Prka, Ferdo Bušić, Bruno Tandara, Blaž Bordić, Đuka Srnac, Franjo Mikulić, Stjepan Sulimanec, Mijo Jukić te mnogi drugi.¹⁰⁴

Uvjete u kaznionici Stara Gradiška opisao je sam Bušić za časopis *Nova Hrvatska*: *Higijenski uvjeti ondje su strašni, voda se crpi direktno iz Save (u vodi se često vide i tragovi izmeta), u ćelijama nema nikakva grijanja, u jednoj ćeliji je nabito trideset, četrdeset ljudi, u*

¹⁰² A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 123.

¹⁰³ Isto, str. 134-135.

¹⁰⁴ Isto, str. 139.

*mojoj je bilo čak 56, zidovi su i ljeti i zimi puni vlage, stalo ima velik broj teško oboljelih zatvorenika.*¹⁰⁵

Iako je u Staroj Gradiški, toj najzloglasnijoj kaznionici Bušić bio okružen ljudima iz domovine, bili su to izrazito teški dani.¹⁰⁶ Bušić je na slobodu pušten 12. prosinca 1973. godine.¹⁰⁷

Nakon izlaska iz zatvora, Bruno Bušić bio je pod stalnom prismotrom UDB-e. Uslijed problema pri zaposlenju, odlučuje se na daljnje usavršavanje te u Dubrovniku upisuje poslijediplomski studij filozofije znanosti. I dalje je UDB-a pratila svaki njegov korak. Tako je na Stradunu 6. prosinca 1974. izvršen fizički napad na Brunu Bušića. Vraćajući se u stan, Bušića je fizički napala skupina od najmanje petnaest mladića. Značajnije reakcije na taj događaj nije bilo, odnosno, uhićeni su mladići vrlo brzo oslobođeni zatvorske kazne. Bušić je bio uvjeren kako je iza cijelog slučaja stajala UDB-a.¹⁰⁸

Brunin bratić Ante Petric svjedočio je o tom vremenu: *Čašu je prelilo, kad je Bruno odlučio ići preko granice, što se zbilo na Stradunu u jesen 1974. Bruno je otišao iz Zagreba, upravo sam ga ja vozio u zračnu luku, iz Zagreba u Dubrovnik na sastanak PEN- kluba, gdje su ga Udbaši premlatili na Stradunu. Nakon toga mi je rekao: Ante, ja moram bježati van. Moram tražiti način da pobjegnem, jer me prate na svakom koraku, a pitanje je da'l će me samo pratiti, da me neće i ubiti ovdje.*¹⁰⁹

Bruno Bušić uvidio je ozbiljnost situacije. Shvatio je što mu se sprema i kakav ga život čeka. Jedini je izlaz pronalazio u ponovnom napuštanju domovine, sada već treći put.¹¹⁰

¹⁰⁵ B. Bušić, *Jedino Hrvatska!, II.. svezak*, str. 197.

¹⁰⁶ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 412.

¹⁰⁷ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 140.

¹⁰⁸ Isto, str. 141-142.

¹⁰⁹ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 413.

¹¹⁰ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 27.

8. POSLJEDNJI BUŠIĆEV ODLAZAK U EMIGRACIJU

Bruno Bušić je poslije zatvora i robijanja naslućivao što mu se sprema, osjetio je kako se obruč UDB-e sve više steže. Planirao je bijeg, odlazak iz zemlje.¹¹¹ Za Bušićev su odlazak u emigraciju poduzete posebne pripreme. Budući da putovnicu nije mogao dobiti legalnim putem, Bušić je na put krenuo s krivotvorenim putnim ispravama.¹¹²

Na put je krenuo 12. rujna 1975. godine, iza devet sati. Putujući preko Švicarske i Francuske, gdje se sastao s predsjednikom tamošnjeg Društva prijatelja Matice hrvatske Petrom Rubićem, Bušić je 26. rujna 1975. godine stigao u Englesku, točnije u London.¹¹³

Došavši u London, Bušić se ponovno počinje intenzivnije baviti čitanjem, proučavanjem i pisanjem. Ubrzo se i zaposlio u uredništvu iseljeničkog dvotjednika *Nova Hrvatska*. Osim što je intenzivno pisao, družio se i s hrvatskom emigracijom.¹¹⁴

Kao što je prethodno spomenuto, Bušić se u emigraciji posvetio pisanju, te je, između ostaloga, objavljivao i tekstove o suvremenoj hrvatskoj problematici.¹¹⁵ Budući da se počeo razilaziti u bitnim koncepcijskim pitanjima hrvatske oslobodilačke politike s glavnim urednikom i izdavačem Jakšom Kušanom, Bruno vrlo brzo napušta uredništvo *Nove Hrvatske*. Jedan je od uzroka odlaska Kušanovo inzistiranje da Bušić napiše negativan prikaz Bugojanske skupine¹¹⁶, što je Bušić odbio učiniti.¹¹⁷ Bruno Bušić počeo je objavljivati članke pod svojim imenom u tjedniku *Danica* koji su u Chicagu objavljivali hrvatski franjevci. Suradnju je ostvario i u mjesečniku *Hrvatska borba* koji je uređivao njegov dugogodišnji prijatelj Rudolf Arapović. *Hrvatski put, Republika Hrvatska, Hrvatska republikanska stranka, Otpor* samo su neki od časopisa u kojima je Bušić ostvario značajan doprinos.¹¹⁸ Osim pisanja, Bušić se u Londonu posvetio i proučavanju raznovrsnih spisa, provodeći dane u golemoj knjižnici *British Museum*.¹¹⁹

¹¹¹ A. Tuđman, *Moj život s Francekom*, str. 180.

¹¹² B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 413.

¹¹³ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 151-152.

¹¹⁴ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 28-29.

¹¹⁵ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 159-163.

¹¹⁶ Bugojanskom se skupinom oslovljava skupinu mladića koji su u ljeto 1972. godine dignuli ustanak protiv tadašnje Jugoslavije. Bugojansku je skupinu činilo 19 mladića. Desetorica su u sukobima s jugoslavenskim snagama izgubila živote, na različitim mjestima u Bosni i Hercegovini, a devetorica su bila zarobljena i pogubljena.

¹¹⁷ I. Vujević, *Mučenic i vizionar Bruno Bušić*, str. 85.

¹¹⁸ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 414.

¹¹⁹ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 28.

8.1. Prijateljstvo s Julienne i Zvonkom Bušić

O Bušićevu se boravku u inozemstvu zapravo jako malo zna. Sve se o njegovim putovanjima po emigraciji može saznati samo iz pisama koja je pisao svojim prijateljima i suradnicima diljem svijeta. Jasno je pak da je cijelo vrijeme svoje posljednje emigracije živio u Londonu, a povremeno je putovao u Francusku, Njemačku, Švedsku, Nizozemsku, Belgiju, Španjolsku te Švicarsku. Svakako treba spomenuti njegov boravak u Njemačkoj i Francuskoj, tijekom svibnja i lipnja 1976. godine. Naime, spomenuto je vrijeme provodio s prijateljima, bračnim parom Julienne i Zvonkom Bušićem iz SAD-a. U njemačkom gradu Porzu Bruno je sa Zvonkom radio na promidžbenim lecima koje su namjeravali upotrijebiti u nadolazećoj akciji otmice zrakoplova u SAD-u, sve u srhu kako bi svijet upozorili na neravnopravan položaj Hrvata u komunističkoj Jugoslaviji.¹²⁰

Njihov je boravak u Porzu, ali i sam strah od onoga što slijedi, opisala i sama Julienne u svojoj knjizi *Ljubavnici i luđaci: Dani u hotelu prolaze, obilježeni su obrocima triput dnevno. Većinu vremena Bruno provodi u sobi pišući. Svakog jutra, on i Taik¹²¹ pregledavaju dio onoga što je napisao, a riječ je o nekom političkom dokumentu, koliko sam uspjela shvatiti. Stranice i stranice papira razbacane su na njegovu krevetu, neke su zgužvane u loptice, neke su označene crvenom olovkom, a na njegovu stoliću leži hrpa knjiga i papira. Jedne noći, dok ležimo na krevetu, Taik mi kaže da Bruno piše letak koji će se upotrijebiti u slučaju medijskog događaja. Kao što je otimanje američkog aviona, pomislim ja. Možda i Bruno vjeruje da je nužno poduzeti očajničku akciju, a ta me pomisao rastužuje. Mnogo bih više voljela vjerovati kako Taik pati zbog osobnog očaja, koje će se s vremenom izgubiti. Kad bi Bruno dijelio njegovo mišljenje, to bi me zapanjilo. Zar nije otkrio nikakve druge mogućnosti koje bi mogle spriječiti buduća ubojstva i usmjeriti pozornost svijeta na težak položaj Hrvata? Ja ne mogu smisliti nijednu. Hrvati imaju čudnu, neutemeljenu vjeru u Ameriku. Ali ja sam bila na hrvatskim demonstracijama koje su američke novine i televizija uporno ignorirale; vidjela sam plaćene oglase u glavnim novinama, koje su čitatelji zaboravljali drugi dan ili već istog popodneva. Hrvatski politički zatvorenici čame u zatvorima, gube vid, razum, zdravlje, često i život, a nigdje se o njima ništa ne čuje.*¹²²

Julienne je imala dobar predosjećaj, zbililo se sve čega se potajno pribojavala. Zvonko Bušić, sa ženom Julienne te trojicom Hrvata: Petrom Matanićem, Slobodanom (Markom)

¹²⁰ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 168.

¹²¹ Nadimak Zvonka Bušića.

¹²² Julienne Bušić, *Ljubavnici i luđaci*, Znanje, Zagreb 1995., str. 288-289.

Vlašićem i Franom Pešutom, oteo je u njujorškoj zračnoj luci *Le Guardia* američki civilni zrakoplov, zrakoplovne kompanije *TWA (Trans World Airlines)*, Boeingov model, let 355. U avionu je bilo 76 putnika i 16 članova posade, a let je bio na relaciji od New Yorka do Chicaga. Cijeli se događaj zbio 10. rujna 1976. godine. U zrakoplovu nije bilo vatrenog oružja, tek lažni eksploziv, ali je pravu bombu Zvonko postavio na željezničkoj postaji u New Yorku. Pokušavajući deaktivirati bombu, poginuo je američki policajac, a trojica su teže ozlijeđena. Iako su prethodno navedeni proveli otmicu zrakoplova, jedan od inicijatora bio je i sam Bruno Bušić. Naime, Bruno je za taj događaj sročio tri teksta, manifesta: prvi je od njih, *Poziv na dostojanstvo i slobodu*, trebalo izbaciti iz zrakoplova kada prelijeće Hrvatsku. No zrakoplov tako daleko nije dospio. Drugi je bio naslovljen *Appeal to the American people*. U ovome je tekstu Bruno, u ime otmičara, opravdavao njihov čin te opisuje položaj Hrvata unutar Jugoslavije. Između ostaloga valja naglasiti najvažnije, Bruno je, uz argumente, nastojao predočiti prosječnom Amerikancu kako Hrvatima ne preostaje ništa drugo nego da se bore za slobodu. Treći je tekst, *Deklaracija Vrhovnog zapovjedništva hrvatskih osloboditeljskih snaga*, također s opisanim stanjem hrvatskoga naroda i ciljevima hrvatske borbe, bio poslan uredništvima vodećih američkih novina koje su ga objavile te je bacan iz zrakoplova nad New Yorkom, Chicagom, Montrealom, Londonom i Parizom. Otmica zrakoplova nije ostvarila onaj cilj zbog kojega je učinjena: upoznavanje svijeta s neravnopravnim položajem Hrvata u Jugoslaviji te u konačnici i osloboditi Hrvatsku. Posljedice su ovoga događaja bile sljedeće: Julienne Bušić i Zvonko Bušić osuđeni su na doživotni zatvor, dok su ostala tri sudionika otmice oslobođena 1988. godine.¹²³

Mate Meštrović, sin poznatog hrvatskog kipara Ivana Meštrovića, u svojoj knjizi *U vrtlogu hrvatske politike* istaknuo je kako je postojalo više intervencija iz Hrvatske, od strane predsjednika Franje Tuđmana kod američkog predsjednika Billa Clintona, te intervencije Dražena Budiše, Ivica Račana, Zlatka Tomčića, Vlade Gotovca i Ivana Jakovčića. No Amerikanci su se oglušili te prvookrivljenom Zvonku Bušiću nisu dopustili prebačaj u Hrvatsku.¹²⁴

Slučaj Zvonka Bušića i danas je aktualan, i mi, mlađe generacije, upoznati smo s njegovim puštanjem na slobodu u srpnju 2008. godine. Nažalost, Zvonko Bušić završio je tragično, počinivši samoubojstvo 1. rujna 2013. godine.¹²⁵

¹²³ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 29-30.

¹²⁴ Mate Meštrović, *U vrtlogu hrvatske politike, Kazivanje Peri Zlataru*, Golden marketing, Zagreb 2003., str. 185.

¹²⁵ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 30.

U dvije godine, koliko je još živio, Bruno se svim silama trudio pomoći Zvonku i njegovoj supruzi. Nebrojeno puta ih je pokušavao i posjetiti, no zbog odbijanja američke ulazne vize, taj je posjet ostao bez uspjeha.¹²⁶ Iako opisanim događajem nije ostvareno ono zbog čega je osmišljen i učinjen, ipak je svojevrsni korak naprijed u borbi hrvatskoga naroda za ostvarenjem boljeg položaja unutar Jugoslavije ili pak neovisnosti Hrvatske. Napokon je netko odlučio javno, pred cijelim svijetom, progovoriti o potlačenosti Hrvata unutar zajedničke tvorevine.¹²⁷

U vrijeme otmice zrakoplova Bruno se nalazio u Njemačkoj. Nakon toga odlazi u Pariz, a iz Pariza, u studenom 1976. godine, za London. Nakon Pariza, Kopenhagena, Njemačke Bušić se u svibnju 1977. nalazi u Švedskoj. Iako je bio u stalnom pokretu i dalje nije zapostavljao pisanje, a isto tako ni svoje prijatelje s kojima je bio u stalnom kontaktu.¹²⁸

Jedan je od njih bio i Franjo Tuđman. Susreli su se tijekom 1977. godine za Tuđmanova boravka u inozemstvu. Svoj je sastanak i viđenje Bušića Tuđman opisao supruzi Ankici: *Donosio je nadu gdje god bi boravio među našima. Strpljivo su čekali da izgovori rečenice, jer je sporo govorio, ali nisu zažalili. Sve što zbori je državotvorno i promišljeno. Kako mi nedostaje taj čovjek. Da je u Zagrebu, zajedno bismo mogli puno toga napisati, više napraviti i okupiti ljude. Njegova energija je stimulativna. S ovim ovdje koji se busaju u hrvatstvo nisam mogao tri-četiri godine dogovoriti niti da napišu nešto iz svoje struke za knjigu o Hrvatskoj.*¹²⁹

8.2. Intervjui uglednih Hrvata

Bruno Bušić od samih je početaka svoje političke djelatnosti imao isti način kojim je svijetu žalio predstaviti položaj Hrvatske i njezinog naroda unutar Jugoslavije. U tu je svrhu pokušao pronaći ugledne Hrvate koji su, bez obzira na sustav u kojem su živjeli, bili spremni svjedočiti o teškom životu unutar Jugoslavije. Dakako da je to bilo vrlo težak zadatak, ali Bruno će vrlo brzo pokazati da nije i nemoguć. I ovoga puta ga dugogodišnji prijatelj Franjo Tuđman nije iznevjerio. U studenom 1976. su Tuđman i zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić bili spremni dati intervju. Za njima su svoj pristanak dali i drugi: Petar Šegedin, Ivan Zvonimir Čičak, Vlado Gotovac te Lav Znidarčić. Za objavu intervjuja bilo je potrebno pronaći novinare i medijske kuće koji bi to snimili i objavili. Napokon se javila švedska televizija s snimateljem

¹²⁶ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 169.

¹²⁷ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 31.

¹²⁸ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 170-181.

¹²⁹ A. Tuđman, *Moj život s Francekom*, str. 185.

Nikolom Majstorovićem. Emitiranje emisije bilo je najavljeno za 1. studenoga 1977., ali je bilo odgođeno pod pritiskom jugoslavenske ambasade u Stockholmu. Bušić je intervju navedenih osoba čak dao prevesti na francuski te ih s fotografijama intervjuiranih dao francuskim medijima na objavljivanje. No i taj je način prikazivanja potlačenosti Hrvata unutar Jugoslavije ostao neuspješan.¹³⁰

¹³⁰ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 182.

9. DJELATNOST BRUNE BUŠIĆA U HRVATSKOM NARODNOM VIJEĆU

Nakon tragičnih događaja koje je iznjedrila sjednica u Karadorđevu, ujedinjena i organizirana emigracija ponovno se pokreće u borbi za obnovu hrvatske državnosti. Tome je pridonijela i svijest novopridošlih Hrvata na privremeni rad u zapadni dio Europe. U toj se skupini ljudi, prisiljenoj na rad izvan domovine kako bi prehranili svoju obitelj, sve više budila nacionalna svijest. Krenuli su u zajedničku borbu. Upravo je na tim temeljima i osnovano Hrvatsko narodno vijeće. Tako je, uoči Osnivačkog sabora Hrvatskog narodnog vijeća, povjesničar Bogdan Radica rekao za *Novu Hrvatsku: Hrvati se moraju složiti i pred svijetom istupiti kao cjelina. To je duboko opravdana i legitimna težnja. Malen smo narod, razbacani po svim kontinentima, posvuda se o nama govori, svugdje nas znaju. Ali još nismo bili kadri stvoriti tijelo koje bi nas dostojno predstavljalo.*¹³¹

Tako je od 1. do 3. veljače 1974. u prostorijama hotela *Andora* u Torontu održano zasjedanje Osnivačkog sabora Hrvatskog narodnog vijeća. Temeljni je zadatak Hrvatskog narodnog vijeća, kao izvanstranačkog hrvatskog državotvornog tijela, bio djelatno pomagati hrvatski narod svim prikladnim sredstvima i načinima borbe u njihovu zahtjevu i nastojanju da ostvari svoju slobodnu i samostalnu državu Hrvatsku.¹³²

Kao temeljni dokument Hrvatskog narodnog vijeća bio je Ustav, prihvaćen na Saboru u Torontu. Svakako treba istaknuti i organe Hrvatskog narodnog vijeća: Sabor, Izvršni odbor, Nadzorni odbor i Časni sud. U rujnu 1975. godine za predsjednika Sabora izabran je Dinko Šuljak, za predsjednika Izvršnog odbora Stanislav Vujica, a za glavnog tajnika Božidar Abjanić. Budući da je predsjednik Izvršnog odbora Hrvatskog narodnog vijeća Stanko Vujica umro u lipnju 1976. godine, njegovu je dužnost preuzeo Janko Skrbinić te je navedenu dužnost obnašao sve do trećeg redovitog sabora u Londonu, kada je tu funkciju preuzeo Mate Meštrović. Tu je dužnost Meštrović obnašao sve do uspostave hrvatske države.¹³³

Drugi je sabor održan od 6. do 10. listopada 1977. godine, u hotelu *Ramada Inn* u Bruxellesu. U aktivnosti Drugog sabora uključili su se i *proljećari* koji su za vrijeme osnivanja

¹³¹ Ivan Čizmić, Marin Sopta, Vlado Šakić, *Iseljena Hrvatska*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2005., str. 424-425.

¹³² Ivan Čizmić, "Hrvatsko narodno vijeće": u *Hrvatski iseljenički zbornik 2005*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb 2004., str. 145.

¹³³ I. Čizmić, M. Sopta, V. Šakić, *Iseljena Hrvatska*, str. 426-427.

Hrvatskog narodnog vijeća izdržavali zatvorske kazne. Na Drugom saboru očituje se i djelatnost Brune Bušića. Naime, za predsjednika Sabora izabran je Franjo Mikulić, za tajnika Hrvoje Lun, Bruno Bušić kao pročelnik ureda za promidžbu te kao pročelnik ureda za vanjske veze izabran je Zlatko Markus. Izbor *proljećara* u redovima Hrvatskog narodnog vijeća označavao je zbližavanje *stare i mlade generacije*. Izbor *proljećara* na visoke dužnosti u Hrvatskom narodnom vijeću pokazao je da su protiv Jugoslavije i za hrvatsku državu Hrvati raznih političkih struja i generacija, a ne samo novija generacija koja je krenula u emigraciju nakon Drugog svjetskog rata.¹³⁴

Izbor Brune Bušića za pročelnika ureda za promidžbu rado je prihvaćen izbor, jer je od prije bio poznat po svojoj djelatnosti u *Hrvatskom književnom listu* te *Hrvatskom tjedniku*, listovima rado čitanim u iseljeništvu. Posebnu je pozornost Bušić posvetio letcima *Hrvatski vjesnik* koji su se jako brzo širili među ljudima u mnogim europskim zemljama. Posebno je važno istaknuti kako su se prenosili i u domovinu. Jednom je prilikom Bušić ushićeno rekao: *Zadnji je letak tiskan u 25 tisuća primjeraka i razgrabljen je. Trebalo bi svaki tjedan tiskati jedan takav letak*. U srpnju 1978. godine Bruno Bušić izrekao je svoje ideje Kazimiru Kataliniću te usput tražio savjet: *U sljedećem broju namjeravam obraditi problem muslimana, a nakon toga bi jedan broj posvetio hrvatskim pravoslavicima i Srbima. Možete li mi Vi preporučiti neki materijal? Ovaj put smo tiskali 35 000 primjeraka, a osim toga umnožili smo ga također u Australiji i Kanadi*. No ubrzo je Bušićeve ambicije prekinuo sukob unutar Hrvatskog narodnog vijeća. Naime, nisu imali razumijevanja za Bušićev rad. Predsjednik odbora Hrvatskog narodnog vijeća, Franjo Mikulić, predbacio je Bušiću kako *Hrvatski vjesnik* ne daje dovoljno informacija o radu Hrvatskog narodnog vijeća i mjesnih odbora. S druge je strane i tajnik Sabora, Hrvoje Lun, smatrao kako domovinski letci nisu važni te kako se promidžba mora usmjeriti prema stranome svijetu i na stranom, engleskom, jeziku.¹³⁵

Unutar Hrvatskog narodnog vijeća došlo je i do polarizacije, s jedne strane *proljećari*, predstavnici Hrvatskog narodnog otpora i Hrvatske republikanske stranke, koji su počeli djelovati u koaliciji. S druge je strane bila saborska većina, konzervativci. Uslijed takvo lošeg stanja unutar Hrvatskog narodnog vijeća, Bruno Bušić je ubijen u Parizu. Njegovom je smrću

¹³⁴ I. Čizmić, "Hrvatsko narodno vijeće": u *Hrvatski iseljenički zbornik 2005*, str. 145.

¹³⁵ Bože Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljenika iz Bosne i Hercegovine*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništvu, Zagreb 2002., str. 69.

Hrvatsko narodno vijeće izgubilo najboljeg djelatnika te čvrstu vezu s domovinom na kojoj je Bušić inzistirao. Njegovom će smrću u *proljećari* istupiti iz Hrvatskog narodnog vijeća.¹³⁶

Baš kao i u svakom poslu koji je radio, Bruno Bušić je djelatnošću unutar Hrvatskog narodnog vijeća dao maksimalan trud, iako su mu zli jezici to često osporavali. Njegova djelatnost unutar Hrvatskog narodnog vijeća jedan je od zadnjih pokušaja Bušića da pokuša poboljšati položaj svoga naroda unutar Jugoslavije.

¹³⁶ I. Čizmić, M. Sopta, V. Šakić, *Iseljena Hrvatska*, str. 428-429.

10. BUŠIĆEVI POSLJEDNJI DANI

Početakom 1978. godine, posljednje godine njegova života, u suradnji s Franjom Mikulićem, Zlatkom Markusom, Ivanom Cerovcem, Tomom Matasićem i Mladenom Schwartzom, Bruno Bušić u Strasbourgu je dogovorio pokretanje mjesečnika *Hrvatski list*. Energije i nade za bolju budućnost njegova naroda njemu nikada nije ponestalo. Dapače, smatrao je kako nijedan, od tada aktivnih listova, ne odgovara potrebama žurne i žestoke akcije. Prvi je broj svjetlo dana ugledao u kolovozu, u mjestu Mainzu: skroman, nespretn, donoseći za početak malo, ali uvjerljivo obećavajući sve.¹³⁷

U srpnju 1978. godine Bušić dolazi u Švedsku, točnije u sveučilišni grad Lund. Ondje je, u prostorijama Studentskoga centra *Sparta*, u organizaciji Koordinacijskog odbora Mjesnih odbora Hrvatskog narodnog vijeća za Skandinaviju te u nazočnosti Franje Mikulića, održano vijećanje o aktualnim hrvatskim političkim pitanjima. Nastupilo je pet referenata: Mladen Schwartz s temom *Duhovne pretpostavke i političke perspektive hrvatske države*, zatim Ivan Cerovac s temom naslova *Organizacijska pitanja hrvatske oslobodilačke borbe*, Bruno Bušić: *Današnja politička zbivanja u okupiranoj Hrvatskoj*, Zlatko Markus: *Problemi i načela hrvatske vanjske politike* te na kraju Tomislav Mičić: *Kritičke napomene na rad Hrvatskog narodnog vijeća u Njemačkoj*. Bruno Bušić u svome je izlaganju čitao odlomke iz nacrtu svoje studije *Hrvatski ustaše i partizani*. Tema je odnos ustaša i komunista u prošlosti te njihova poželjna suradnja u budućnosti. Potom je izdvojio sedam načela, kao osnove hrvatske nacionalne politike: 1. *Nacionalno pomirenje i općehrvatsko jedinstvo*; 2. *Djelatna veza Domovine i izbjeglištva*; 3. *Razvoj vlastitih snaga i oslonac na njih*; 4. *Nadideološki nacionalna borba*; 5. *Neutralnost u prijeporu Istoka i Zapada*; 6. *Korištenje svih primjerenih sredstava borbe* te 7. *Solidarnost sa svim osloboditeljskim gibanjima u svijetu*. Navedena se Bušićeva načela smatraju njegovom političkom oporukom te ih je nakon njegove smrti prihvatila novonastala organizacija Hrvatski državotvorni pokret.¹³⁸

Bruno Bušić bio je uporan u svome cilju do zadnjega dana. Iako je znao da je pod stalom prismotrom UDB-e, on je dalje nije gubio nadu kako će doći bolje sutra za njegovu Hrvatsku, ali ta će ga upornost i odvesti u smrt.

¹³⁷ M. Schwartz, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, str. 34.

¹³⁸ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 202-203.

11. UBOJSTVO BRUNE BUŠIĆA

Iako je od najranijih dana svoga političkog djelovanja dobivao upozorenja kako bi mogao biti likvidiran, ništa ga nije sprječavalo da izvršava ono su mu razum i srce nalagali. Bruno Bušić ubijen je 16. listopada 1978. godine, u najboljim stvaralačkim godinama.¹³⁹

Krajem rujna 1978. Bruno Bušić doputovao je u Pariz, pripremao se za izvanredni Sabor Hrvatskog narodnog vijeća, zakazan za 20. i 21. listopada 1978. godine, u Amsterdamu. Za pretpostaviti je kako je Beograd odlučio kako se Bruno Bušić na tom skupu ne smije pojaviti, jer bi mogao preuzeti potpuno vodstvo među hrvatskim političkim iseljenicima, što UDB-a nikako nije smjela dopustiti. Činjenica jest da je UDB-a godinama pratila Bušića te su o njemu izvještavali brojni agenti pod raznim pseudonimima: *Putnik, Marko, Šimun, Florijan, Pjer, Ivo, Oskar, Branko* te mnogi drugi. Naime, kada je Bruno Bušić toga kobnog dana, između 23 i 23,15 sati ulazio u dvorište zgrade u kojoj je stanovao na adresi 57. rue de Belleville, Paris 19eme, za njim je potrčao ubojica i usmratio iz neposredne blizine. Svjedoci su izjavili da je jedna osoba dotrčala za žrtvom, pucala u nju te pobjegla.¹⁴⁰ Ubojica je pucao iz blizine, na samome ulazu u zgradu. Bruno je pogođen u glavu, lijevu stranu grudi i u srce. Ubojica je pucao iz pištolja *Astra* kalibra 7,65 mm.¹⁴¹

Marko Marković u svojoj knjizi *Operacija "Pitagorin poučak": istraga o ubojstvu Brune Bušić* napominje kako je francuska policija brzo reagirala te je provela vrlo opsežnu istragu. Saslušano je mnogo svjedoka, sve osobe koje su komunicirale s Bušićem te su preslušani i telefonski pozivi. No rezultati nisu dolazili. U domovini je pokrenut kazneni postupak protiv nepoznatog počinitelja. Budući da je to bio prvi službeni pokušaj rasvjetljavanja zločina počinjenog nad hrvatskim emigrantom, izazvao je veliku pozornost.¹⁴²

Pogreb za Brunu Bušića održan je 23. listopada 1978. godine u pariškoj crkvi *Saint Antoine*. Naime, istoga je dana Katolička crkva slavila ustoličenje novoga pape, Ivana Pavla II. Na Brunin je pogreb došlo mnoštvo ljudi, Hrvata iz cijeloga svijeta. Dolaskom na Bušićev pogreb većina je njih željela svijetu pokazati snagu i odlučnost za slobodnu i samostalnu

¹³⁹ Marko Marković, *Operacija "Pitagorin poučak": istraga o ubojstvu Brune Bušić*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništa, Zagreb 1999., str. 29.

¹⁴⁰ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeništa*, str. 419.

¹⁴¹ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 213.

¹⁴² M. Marković, *Operacija "Pitagorin poučak": istraga o ubojstvu Brune Bušić*, str. 29.

hrvatsku državu. Većini je Bušićev primjer hrabrosti dao snagu da nastavi tamo gdje je on stao, odnosno gdje je nasilnom smrću prekinuta njegova djelatnost.¹⁴³

Istražiti tko je učinio taj stravičan zločin nije bio nimalo lak zadatak. Hrvatsko je iseljeništvo, između ostaloga sumnjalo kako je u Brunino ubojstvo izravno umiješan Petar Grudelj koji je brzo nakon atentata pobjegao u Jugoslaviju. Prethodnih je godina redovito izvještavao UDB-u o kretanjima Brune Bušića. Druga je osoba bio Jozo Miloš iz Gruda, koji je u Parizu stanovao na istoj adresi na kojoj je ubijen Bruno Bušić. Već je sljedeće godine Miloš pronađen mrtav, a sumnja se kako je razlog za Miloševom likvidacijom bilo uvjerenje u njegovu upletenost u ubojstvo Brune Bušića. U siječnju 1992., u podrumu zgrade u Maksimirskoj ulici mrtav je pronađen i Vinko Bilić, šef UDB-e u vrijeme ubojstva Brune Bušića, koji je navodno počinio samoubojstvo. Krajem 1992. u Splitu je otet i pretučen Petar Grudelj. Marko Bezer, član predsjedništva Saveza komunista Hrvatske, zadužen za državnu sigurnost, u vrijeme Bušićeva ubojstva, također je pronađen mrtav početkom 1993. godine. Bezer je, baš kao i Bilić, počinio samoubojstvo. Nabrojivši sva ova imena ostaje nam samo zapitati se, što je sve te osobe nagnalo na počinjenje samoubojstva? Nije li čudno kako su oni svi bili na visokim funkcijama u vrijeme Bušićeve likvidacije, a u vrijeme osamostaljenja Hrvatske, kada se klupko raspliće, oni si, jedan za drugim samovoljno oduzimaju život ili su pak likvidirani poput Bušića prije nekoliko godina?¹⁴⁴

Između ostalih, sumnjalo se kako je u ubojstvo Brune Bušića izravno umiješan Vinko Sindičić. Bio je poznat po imenima *Pitagora*, *Crveni 007* i *Mišo*. Naime, Sindičić se u emigrantske krugove uvukao predstavljajući se kao hrvatski domoljub, a zapravo je bio plaćeni ubojica.¹⁴⁵ U dugom je istraživanju utvrđeno kako je bio dugogodišnji suradnik UDB-e, a predstavljao se prethodno navedenim imenima. Suđenje je započelo nakon izručenja Hrvatskoj, u studenom 1998. godine. Suđenje Vinku Sindičiću završilo je oslobađajućom presudom 23. ožujka 2000. godine. Naime, tijekom suđenja nisu pronađeni nepobitni dokazi na temelju kojih bi ga se moglo optužiti za ubojstvo Brune Bušića.¹⁴⁶

Đuro Lukić koji je također spominjan kao jedan od glavnih organizatora Bušićeva ubojstva, cijelo je vrijeme živio u Zagrebu, ali uopće nije bio predviđen za saslušanje. Isti je slučaj i sa Zlatkom Uzelcom, ministrom unutarnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske u

¹⁴³ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeništva*, str. 420.

¹⁴⁴ Isto, str. 425-428.

¹⁴⁵ M. Marković, *Operacija "Pitagorin poučak : istraga o ubojstvu Brune Bušić*, str. 94-96.

¹⁴⁶ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeništva*, str. 472.

vrijeme Bušićeva ubojstva. Mnogo je takvih imena, koja su za vrijeme Jugoslavije likvidirali svakoga tko je bio politički nepodoban, a za svoje postupke nikada nisu odgovarali. Rasvjetljenje tragične i još uvijek misteriozne smrti Brune Bušića se očigledno nikada neće dogoditi. I sam je Bušić uvijek isticao brutalnost UDB-e te kako je hrvatsko vodstvo nakon pada Rankovića propustilo jedinu priliku obračuna s UDB-om. Na kraju je i sam, najvjerojatnije, postao jedan u nizu UDB-inih žrtava.¹⁴⁷

11.1. Prijenos i pokop Bušićevih posmrtnih ostataka na zagrebačkom Mirogoju

Krajem 1992. godine u Zagrebu je osnovana *Zaklada Ante Bruno Bušić (Zaklada ABB)* kojoj je na čelu bio Brunin bratić Ante Petric. Zaklada je tijekom rata prikupljala humanitarnu pomoć za ranjene branitelje i prognanike te dokumentaciju o životu i djelovanju Brune Bušića. Godine 1995. obnovljena je i Brunina rodna kuća u Vinjanima Donjim. Na prijedlog Bušićeva prijatelja, Vice Vukojevića, u veljači 1990. godine pokrenuta je inicijativa izgradnje grobnice brune Bušića kako bi se prenijeli iz Pariza u njegovu domovinu. O cijelome je planu obaviješten i tadašnji predsjednik Republike Hrvatske, Franjo Tuđman.¹⁴⁸

Zaklada ABB dala je, prema idejnom rješenju grobnice-spomenika akademske kiparice Marije Ujević i koautora dipl.ing.arh. Marka Milasa, izgraditi grobnicu na Mirogoju, u Aleji hrvatskih branitelja. Posmrtni ostaci Brune Bušića, u organizaciji *Zaklade ABB* i Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava prevezeni su zrakoplovom *Croatia Airlinesa* iz Pariza u Zagreb. U Parizu su Bušićevi posmrtni ostaci ispraćeni 10. listopada 1999. godine, u hrvatskoj crkvi svetih Ćirila i Metoda, u vrijeme redovite mise za tamošnju hrvatsku zajednicu. Bušićevi su posmrtni ostaci pokopani na 21. obljetnicu njegova ubojstva, 16. listopada 1999. godine, na zagrebačkom Mirogoju, uz najveće državne počasti te uz nazočnost obitelji, mnogih hrvatskih dužnosnika, prijatelja, suboraca i bivših hrvatskih zatvorenika. Uz Bušićev odar izložena su odlikovanja: *Odlikovanje reda kneza Domagoja ogrlicom*, *Odlikovanje reda Ante Starčevića*, *Odlikovanje reda Stjepana Radića* kojima ga je na Dan državnosti, 30. svibnja 1995., odlikovao predsjednik Republike Hrvatske.¹⁴⁹

¹⁴⁷ B. Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, str. 472-475.

¹⁴⁸ A. Mijatović, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, str. 225.

¹⁴⁹ Isto, str. 228-231.

12. ZAKLJUČAK

Iako je njegov život prekinut brutalnom smrću, Bruno Bušić i dalje živi u hrvatskom narodu. Bio je jedna od vodećih povijesnih osoba koja se istinski borila za slobodnu Hrvatsku. Cijeli je svoj život žrtvovao za domovinu i narod. Možemo vidjeti kako je već najmlađih dana vjerovao u bolju budućnost Hrvatske i sve činio kako bi se to i ostvarilo, a da u nijednom trenutku nije posumnjao u ostvarenje svoga sna. Od školskih je dana lišen slobode, bio pod stalnim nadzorom UDB-e, ali niti to Bušiću nije predstavljalo prepreku u iskazivanju nezadovoljstva postojećim položajem Hrvata unutar Jugoslavije. Budući da mu nije dozvoljena književna i publicistička djelatnost u domovini, Bušić je svoj rad nastavljao u emigraciji, uz to održavajući veze s brojnim emigrantima diljem svijeta. Bio je to sve samo ne lagan život, no uhićenja i progoni samo su ga dodatno poticali na upornost. Njegov je život prerano prekinut, ali možemo reći kako je njegova smrt svojevrsni pečat njegova domoljublja. Njegova je djelatnost ugrađena u temelje suverene Republike Hrvatske. Stoga, ime i djelo Brune Bušića zauvijek treba ostati zapamćeno u hrvatskom narodu.

13. POPIS LITERATURE

1. Baletić, Milovan, *Hrvatska simultanka: prosinac sedamdeset prve*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003.
2. Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
3. Bušić, Bruno, *Jedino Hrvatska!, I. svezak*, Fram-Ziral, Mostar – Zagreb, 2005.
4. Bušić, Bruno, *Jedino Hrvatska!, II. svezak*, Fram-Ziral, Mostar – Zagreb, 2005.
5. Bušić, Bruno, Odnos UDB-e prema Hrvatima, *Forum*, Vol. 68 No.35, Zagreb, 1996.
6. Bušić, Julienne, *Ljubavnici i luđaci*, Znanje, Zagreb, 1995.
7. Čizmić, Ivan, "Hrvatsko narodno vijeće": u *Hrvatski iseljenički zbornik 2005*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2004.
8. Čizmić, Ivan; Sopta, Marin; Šakić, Vlado, *Iseljena Hrvatska*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
9. Dabčević Kučar, Savka, *'71. Hrvatski snovi i stvarnost, II. knjiga*, Interpublic, Zagreb, 1997.
10. Horvatić, Dubravko, *Nepostojeći hrvatski pisci*, Consilium, Zagreb-Sisak, 1993.
11. Jandrić, Berislav, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti II.*, Srednja Europa, Zagreb, 2007.
12. Jandrić, Berislav, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti III.*, Srednja Europa, Zagreb, 2011.
13. Marković, Marko, *Operacija "Pitagorin poučak" : istraga o ubojstvu Brune Bušić*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeničtva, Zagreb, 1999.
14. Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2003.
15. Meštrović, Mate, *U vrtlogu hrvatske politike, Kazivanje Peri Zlataru*, Golden marketing, Zagreb, 2003.

16. Mihaljević, Nikica, *Za vratima domovine : sudbine i pogledi hrvatskih intelektualaca u emigraciji od 1945. do 1990.*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2011.
17. Mijatović, Anđelko, *Bruno Bušić, Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.)*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
18. Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007.
19. *Povijest Hrvata 3, Od 1918. do danas*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
20. Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991., od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
21. Radelić, Zdenko; Marijan, Davor; Barić, Nikica; Bing, Albert; Živić, Dražen, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
22. Schwartz, Mladen, *Bruno Bušić, junak – prorok – mučenik*, IuvenaliS SamizdaT, Zagreb, 2012.
23. Šito Ćorić, Šimun, *45 hrvatskih emigrantskih pisaca*, Velebit-Velegraf, Zagreb, 1991.
24. Šošić, Hrvoje, *Slom hrvatskog komunističkog proljeća 1971.*, Školske novine, Zagreb, 1997.
25. Tripalo, Miko, *Hrvatsko proljeće*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001.
26. Tuđman, Ankica, *Moj život s Francekom*, Večernji list, Zagreb, 2006.
27. Vujević, Ivan, *Mučenik i vizionar Bruno Bušić*, Imotska krajina, Imotski, 2009.
28. Vukušić, Bože, *Bruno Bušić – život, djelo, mučko ubojstvo i politička ostavština*, *Državnost*, Vol.3 No.3, 1999.
29. Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva, Zagreb, 2001.
30. Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljenika iz Bosne i Hercegovine*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva, Zagreb, 2002.